



Nationella Kompetensteamet - slutredovisning



Förord

Länsstyrelsen Östergötland ser arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer, som till exempel barnåktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor, som oerhört angeläget och nödvändigt. Det handlar om mänskliga rättigheter, inte minst om barns rättigheter, och detta område är ett prioriterat område för Länsstyrelsens Östergötland ledning.

Länsstyrelsen har sedan 2005 haft nationella regeringsuppdrag, som rör hedersrelaterat våld och förtryck och i den här rapporten redovisas uppdraget att driva det Nationella Kompetensteamet^[1] som har utvecklats på uppdrag av regeringen.

I arbetet med detta uppdrag har det genomförts ett stort antal utbildningsinsatser riktade till flera olika målgrupper över hela landet. Genom samtalen till den nationella stödtelefonen, som inrättats, har Länsstyrelsen Östergötland fått kännedom om en oerhört allvarlig utsatthet bland framför allt barn och unga men även hos vuxna. Samtalen har också visat på en stor vilja och ett engagemang hos de yrkesverksamma och i vissa ärenden ideellt verksamma, samtidigt som de har visat på stora behov av råd och vägledning i de svåra och allvarliga ärenden som det handlar om.

Länsstyrelsen Östergötlands bedömning är att det är nödvändigt med fortsatta satsningar för att utveckla arbetet att motverka hedersrelaterat våld och förtryck, med utgångspunkt i de utsattas behov av stöd och skydd samt yrkesverksammas behov av kunskap. Länsstyrelsen vill även poängtera vikten av förebyggande insatser. Länsstyrelsen Östergötland anser att det är nödvändigt med långsiktiga insatser samt att vissa delar av arbetet permanentas för att möta de behov som finns av att förebygga samt ge stöd och skydd åt utsatta.

Elisabeth Nilsson
Landshövding
Länsstyrelsen Östergötland

Juno Blom
Utvecklingsledare
Länsstyrelsen Östergötland

^[1] 2014/2666/UC.



Innehållsförteckning

FÖRORD	2
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3
SAMMANFATTNING	5
LÄNSSTYRELSEN ÖSTERGÖTLANDS NATIONELLA REGERINGSUPPDRAG.....	5
<i>Det Nationella Kompetensteamet och den nationella stödtelefonen</i>	5
DEN ALLVARLIGA UTSATTHETEN	5
BEHOVEN AV RÅD OCH VÄGLEDNING.....	6
IAKTTAGELSER OCH REFLEKTIONER	6
UTVECKLINGSOMRÅDEN OCH FÖRSLAG	7
<i>Utvecklingsområden</i>	7
<i>Förslag</i>	8
INLEDNING	10
OM LÄNSSTYRELSEN ÖSTERGÖTLANDS ÖVRIGA REGERINGSUPPDRAG PÅ OMRÅDET ...	10
RAPPORTENS DISPOSITION	11
DET NATIONELLA KOMPETENSTEAMET	12
BAKGRUND	12
<i>Styrning och ledning av arbetet</i>	13
DET NATIONELLA KOMPETENSTEAMETS UPPGIFTER OCH ARBETE.....	13
<i>Utbildningsinsatser och konferenser</i>	15
<i>Informationssatsningar</i>	16
<i>Delaktighet i uppdraget att sprida vägledningarna Våga göra skillnad och Våga se</i>	17
DE SOM INGÅR I DET NATIONELLA KOMPETENSTEAMET	17
DEN NATIONELLA STÖDTELEFONEN	19
BEMANNING OCH ARBETSSÄTT	19
SPRIDNING AV INFORMATION.....	20
SAMTALEN TILL DEN NATIONELLA STÖDTELEFONEN	22
OM UTSATTHETEN	22
<i>De utsattas kön och ålder</i>	22
<i>Olika slags ärenden</i>	23
ALLVARLIG UTSATTHET FÖR OLIKA TYPER AV VÅLD	23
<i>En ny typ av utsatthet – ensamkommande flickor som blivit bortgifta som barn</i>	24
<i>Särskilt sårbara grupper</i>	25
<i>Olika typer av våld och förtryck</i>	25
<i>Relationen mellan utsatta och förövare</i>	31
<i>Barn i familjer där våld förekommer</i>	31
DE SOM HAR RINGT OCH VARIFRÅN	32
<i>Från vilka myndigheter kommer samtalen?</i>	32
<i>Från vilka län kommer samtalen?</i>	33
SAMTALEN TILL DEN NATIONELLA STÖDTELEFONEN – BEHOV OCH VÄGLEDNING.....	35
<i>Behov av råd utifrån våldets konsekvenser för de utsatta</i>	36
<i>Behov av råd kring agerande och insatser</i>	38
<i>Behov av externt stöd, strategier och stärkt mandat</i>	40

AVSLUTANDE REFLEKTIONER OCH FÖRSLAG	42
IAKTTAGELSER OCH REFLEKTIONER	42
<i>Utsattheten.....</i>	<i>42</i>
<i>Exempel på myndigheters agerande.....</i>	<i>46</i>
<i>Bristande kunskap och förutsättningar.....</i>	<i>46</i>
<i>Det Nationella Kompetensteamets och den nationella stödtelefonens funktion.....</i>	<i>47</i>
UTVECKLINGSOMRÅDEN OCH FÖRSLAG	48
<i>Utvecklingsområden</i>	<i>48</i>
<i>Förslag.....</i>	<i>51</i>
REFERENSER	54
BILAGOR	56
BILAGA 1 LÄNSSTYRELSEN ÖSTERGÖTLANDS REGERINGSUPPDRAG.....	56
BILAGA 2. UNDERLAG FÖR UTVECKLING OCH IMPLEMENTERING.....	58

Sammanfattning

Länsstyrelsen Östergötlands nationella regeringsuppdrag

Länsstyrelsen Östergötland har sedan 2005 haft nationella regeringsuppdrag som syftar till att förebygga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck. I denna rapport redovisas arbetet med uppdraget att utveckla och driva ett nationellt kompetensteam (U2013/5290/JÄM; 2014/2666/UC). Uppdraget att ansvara för det Nationella Kompetensteamet har förlängts under 2016 (S2015/07973/RS) och ska slutredovisas senast den 31 mars 2017.

Det Nationella Kompetensteamet och den nationella stödtelefonen

Syftet med uppdraget är att samordna och stödja arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor samt att bistå berörda myndigheter och organisationer med kunskap och kompetens på området. Det Nationella Kompetensteamet består av ett femtontal personer som har stora kunskaper och erfarenheter av arbete inom området. Arbetsuppgifterna är bland annat att:

- utveckla och driva en nationell stödtelefon för yrkesverksamma och ideellt verksamma
- arrangera och medverka i utbildningar om hedersrelaterat våld och förtryck för yrkesverksamma och ideellt verksamma
- sprida befintlig kunskap och information, bland annat om lagstiftningen mot barnäktenskap och tvångsäktenskap, om arbetet mot könsstympning samt att sprida vägledningarna *Våga göra skillnad*¹ och *Våga se*.²

Genom Länsstyrelsen Östergötlands tidigare och nuvarande regeringsuppdrag på området finns en struktur för samverkan samt erfarenhets- och informationsutbyte med nationella myndigheter, länsstyrelser och ideella organisationer, vilket det Nationella Kompetensteamet kan dra stor nytta av i arbetet.

Inom ramen för uppdraget har en nationell stödtelefon inrättats, dit yrkesverksamma och ideellt verksamma kan ringa för att få råd och vägledning i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck, så att de som är utsatta i sin tur kan få det skydd och stöd samt den hjälp som de har behov av och rätt till. Utöver detta finns andra positiva effekter, som att det Nationella Kompetensteamet genom samtalen dels får en uppfattning om vilken kunskap som i vissa fall tycks saknas och som det finns behov av att ta upp på utbildningar i framtiden, dels kan uppmärksamma vilka områden där det tycks finnas brister och arbetet behöver utvecklas. Dessutom ger samtalen en bild av den allvarliga och omfattande utsatthet som ärendena handlar om.

Den allvarliga utsattheten

Från och med den 13 mars 2014, då den nationella stödtelefonen inrättades, till och med den 31 december 2015 har det kommit samtal om 485 ärenden som sammanlagt berör

¹ En vägledning om skydd, stöd och rehabilitering av unga som varit utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

² En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstympade.

698 utsatta personer.³ Det handlar ofta om barn och unga, framför allt om flickor och unga kvinnor. Många av dem utsätts för flera olika typer av våld och förtryck och det är mycket ofta fråga om upprepad utsatthet.

Utsattheten rör till exempel genomförda eller planerade barnnäktenskap och tvångsäktenskap samt barn och unga som förts utomlands eller som har riskerat att bli bortförda. Det rör sig också om grovt fysiskt våld, allvarliga psykiska kränkningar, sexuella övergrepp och om dödshot och andra hot. Det rör oro över att flickor ska bli könsstympade eller om flickor och unga kvinnor som behöver hjälp på grund av de smärtsamma och allvarliga konsekvenserna av att de är könsstympade. Det rör sig också i många fall om omfattande kontroll och begränsningar av de utsattas livsutrymme och självbestämmande.

Många har utsatts för våld och förtryck av flera olika förövare, till exempel barn och unga som utsatts av föräldrar och syskon eller av föräldrar, syskon och andra släktingar. Det kan också handla om kvinnor som utsatts av sin man eller före detta man och även av hans eller sina egna släktingar.

Behoven av råd och vägledning

De flesta samtalen till den nationella stödtelefonen kommer från socialtjänsten och det kommer även relativt många samtal från skola/förskola. Behoven av råd och vägledning hos de som ringer kan kategoriseras i tre olika teman: behov av råd utifrån våldets konsekvenser för de utsatta, behov av råd kring agerande och insatser och behov av externt stöd, strategier och stärkt mandat.

Samtalen till den nationella stödtelefonen handlar ofta om komplexa ärenden, det är sällan de rör en eller ett par ”enkla” och tydligt avgränsade frågor. De som ringer befinner sig ofta i svåra dilemman och de kan ha omfattande frågeställningar. I många fall handlar det om akuta situationer, då det i första steget handlar om skydd åt den utsatta. Samtalen är i regel långa och relativt ofta är det flera samtal i ett och samma ärende.

Iakttagelser och reflektioner

Länsstyrelsen Östergötland har utifrån det Nationella Kompetensteamets arbete och samtalen till den nationella stödtelefonen gjort ett antal iakttagelser och reflektioner.

När det gäller *utsattheten* vill Länsstyrelsen Östergötland understryka att det ofta handlar om grov och omfattande utsatthet och att de flesta utsatta är barn. Många är utsatta för flera olika typer av våld och förtryck och av flera förövare. Den allvarliga utsattheten handlar bland annat om barnnäktenskap, tvångsäktenskap, bortförande, grovt fysiskt våld, utstuderat psykiskt våld och extrem kontroll. Det har också varit tydligt i samtalen vilka konsekvenser våldet och förtrycket kan leda till, som mycket stark rädsla, ensamhet och uppgivenhet.

Beträffande *myndigheters agerande* finns det bland annat exempel på å ena sidan myndigheter som agerat snabbt med de utsattas situation och behov i fokus och å andra sidan myndigheter som helt tycks ha saknat barnperspektiv eller som väntat länge med att agera trots att barn eller unga befunnit sig i mycket utsatta situationer.

³ Utöver dessa närmare 700 utsatta personerna har det dessutom i samtalen framkommit uppgifter om minst 207 personer till, som är berörda eftersom de antingen är barn till en utsatt kvinna eller syskon till ett utsatt barn.

Samtidigt som samtalen visar på en vilja och ett engagemang hos yrkesverksamma så visar många samtal på *bristande kunskap och förutsättningar* för att agera. I en del fall saknas mer grundläggande kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck och hur det kan ta sig uttryck, i andra fall är det mer specifik kunskap som saknas, som exempelvis om hot- och riskbedömningar eller om kollektivistiska strukturer. Bristande förutsättningar kan handla om att det inte finns fungerande rutiner för det interna arbetet eller för extern samverkan eller att enskilda handläggare saknar stöd från den egna verksamheten.

Det Nationella Kompetensteamets funktion är bland annat att utbilda yrkesverksamma och ideellt verksamma samt att informera om och synliggöra de särskilda uttryck för hedersrelaterat våld och förtryck som barnnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstymning av flickor och kvinnor. I detta arbete är det av stor betydelse att det finns bred kompetens inom det Nationella Kompetensteamet och att det finns ett samarbete med nationella myndigheter, länsstyrelser och ideella organisationer. *Den nationella stödtelefonens funktion* är att ge råd och vägledning i ärenden samt att vara ett stöd under processen i ärenden genom att till exempel bekräfta de bedömningar som de som ringer gjort, ställa följdfrågor, peka på allvaret i en situation. Samtalen leder också ibland till reflektioner hos de som ringer om arbetsättet, kunskapsnivån med mera på verksamhetsnivå och om behov av att utveckla arbetet.

Utvecklingsområden och förslag

Länsstyrelsen Östergötlands bedömning och uppfattning är att det är nödvändigt med fortsatta riktade satsningar för att fortsätta arbetet med att motverka hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstymning av flickor och kvinnor. Utgångspunkten för kommande satsningar måste vara de utsattas behov av stöd och skydd samt yrkesverksammas och ideellt verksammas behov av kunskap och vägledning. Länsstyrelsen Östergötland vill även poängtera vikten av förebyggande insatser, både generella och riktade.

Länsstyrelsen Östergötland anser att det är nödvändigt med långsiktiga satsningar för det fortsatta arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck samt att vissa delar av detta arbete behöver permanentas, vilket är ett av förslagen nedan där det först pekas ut ett antal utvecklingsområden och därefter redogörs för ett antal förslag. Dessa är baserade på de samlade erfarenheterna av arbetet med uppdraget, inklusive samtalen till den nationella stödtelefonen och de utvecklas i det avslutande avsnittet i rapporten.

Utvecklingsområden

Länsstyrelsen Östergötland anser att två förutsättningar för att utveckla arbetet är att:

- det avsätts **adekvata resurser för arbetet** och att
- arbetet är **förankrat hos chefer och politiker** på lokal, regional och nationell nivå

Länsstyrelsen Östergötland menar att det finns behov av utvecklingsarbete när det gäller följande områden/frågor:

- **Samverkan** på departementsnivå, mellan myndigheter på nationell nivå samt på regional och lokal nivå

- **Utbildning, fortbildning och kompetenshöjning** för yrkesverksamma och ideellt verksamma när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor
- Satsningar på **långsiktig och hållbar utveckling** av arbetet samt implementering i det ordinarie arbetet
- Reflektera över vad som krävs för att **anmälningsskyldigheten till socialtjänsten** ska efterlevas i högre utsträckning
- Utveckling av **förebyggande insatser**, både generella insatser och insatser som är riktade till särskilda grupper
- **Utbildning och kompetenshöjning för personal på HVB och boenden för ensamkommande barn**
- Riktade förebyggande och åtgärdande insatser till **ensamkommande flickor och pojkar**
- Uppmärksamma problematiken med **stora kostnader för placeringar** för kommunerna i ytterligare satsningar på barn- och ungdomsvården
- Ta hänsyn till de långsiktiga behoven av skydd för personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck när det gäller **skyddade personuppgifter**
- **Ökad kompetens om hedersrelaterat våld och förtryck inom rättsväsendet**

Förslag

Länsstyrelsen Östergötlands föreslår följande som ett led i att utveckla arbetet med att förebygga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck:

- **Det Nationella Kompetensteamet och den nationella stödtelefonen permanentas** på grund av behovet av och efterfrågan på utbildningar samt behovet av råd och vägledning i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck
- **Systematisk genomgång av samtliga polisanmälningar och förundersökningar som gäller brotten äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa**
- Se över och vidta åtgärder när det gäller **lagstiftning som berör barnnäktenskap** samt se över myndigheters rutiner i förhållande till flickor som blivit bortgifta som barn
- Vidta åtgärder så att **bortförda barn** ska kunna komma tillbaka till Sverige

- **Metodstöd för att regelbundet kartlägga omfattning av utsatthet och behov på lokal nivå**

Inledning

I denna rapport redovisas Länsstyrelsen Östergötlands arbete med regeringsuppdraget att utveckla ett nationellt kompetensteam (U2013/5290/JÄM; 2014/2666/UC). En delredovisning av uppdraget om ett nationellt kompetensteam gjordes i februari 2015.⁴ Uppdraget har även förlängts under 2016 (S2015/07973/RS) och ska slutredovisas till regeringen senast den 31 mars 2017.

Rapporten syftar till att ge en beskrivning av det Nationella Kompetensteamets arbete och erfarenheter. Rapporten fokuserar till stor del på erfarenheterna av den nationella stödtelefon som inrättades i mars 2014. I rapporten beskrivs en omfattande och allvarlig utsatthet för hedersrelaterat våld samt yrkesverksammas behov av vägledning utifrån samtalen till den nationella stödtelefonen. I rapporten tas också andra erfarenheter från det Nationella Kompetensteamets arbete upp samt områden som bedöms som viktiga att utveckla i det fortsatta arbetet för att förebygga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor.

Om Länsstyrelsen Östergötlands övriga regeringsuppdrag på området

Länsstyrelsen Östergötland har sedan 2005 haft en rad nationella regeringsuppdrag med syfte att motverka hedersrelaterat våld och förtryck (se bilaga 1 för en förteckning över samtliga uppdrag).

Inom ramen för de olika uppdragen arbetar Länsstyrelsen Östergötland bland annat med att:

- Utveckla och sprida information till barn och unga om relevant lagstiftning.
- Utveckla och sprida information till yrkesverksamma och vårdnadshavare.
- Driva ett nationellt kompetensteam.
- Råda och vägleda myndigheter och verksamheter genom en upprättad stödtelefon.
- Vara sammankallande för ett nationellt myndighetsnätverk.
- Vara sammankallande för ett länsstyrelsenätverk.
- I samverkan med myndigheter bidra med kompetensstöd och metodutveckling.
- Anordna utbildningsinsatser till myndigheter och kommuner.
- Sprida och utveckla vägledningen *Våga göra skillnad* som tagits fram av Länsstyrelsen Östergötland och testats i sex pilotkommuner i landet.
- Utveckla samverkansmetoden *Det handlar om kärlek/Kärleken är fri (2014-2017)* i samarbete med Rädda Barnen och ge stöd till insatser som förhindrar att unga blir gifta mot sin vilja.
- Utveckla och sprida vägledningen *Våga se* om att förebygga och förhindra att flickor och kvinnor blir könsstympade, samt om behovet av stöd till de flickor och kvinnor som redan har utsatts för könsstympning.
- Fördela nationella projektmedel till myndigheter, kommuner och frivilligorganisationer till förebyggande insatser.

⁴Nationella Kompetensteamet. Delrapport (Länsstyrelsen Östergötland, 2015)

- Utveckla metodstöd och publikationer – allt från rapporter till skrifter för att öka kunskap och medvetande hos både utsatta, allmänhet och myndigheter.
- Kartlägga föräldrastöd och ge förslag på arbetet framåt.
- Sprida information via Länsstyrelsens webbplats www.hedersfortryck.se.

Länsstyrelsen Östergötland ser dessa regeringsuppdrag i ett helhetsperspektiv. Arbetet med uppdragen har bland annat bidragit till att utveckla ett strategiskt arbete, analysera utvecklingsbehov och till en utveckling av samarbetet mellan länsstyrelser, mellan nationella myndigheter samt mellan myndigheter och ideella organisationer.

Rapportens disposition

I det första avsnittet som följer beskrivs det Nationella Kompetensteamet med fokus på teamets uppgifter och arbete. I de två avsnitten därefter beskrivs den nationella stödtelefonen och samtalen till den. I avsnittet om samtalen redogörs för den allvarliga och omfattande utsatthet som kommit till Länsstyrelsen Östergötlands kännedom via den nationella stödtelefonen, vilka frågor som de yrkesverksamma som ringt har haft samt de råd och den vägledning som det Nationella Kompetensteamet har gett i samtalen. Det avslutande avsnittet omfattar Länsstyrelsen Östergötlands reflektioner över de erfarenheter som gjorts i arbetet och förslag när det gäller att utveckla arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer, som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor. Bilaga 1 innehåller en förteckning över Länsstyrelsen Östergötlands nationella regeringsuppdrag för att motverka hedersrelaterat våld och bilaga 2 innehåller dokumentet ”Underlag för utveckling och implementering” som Länsstyrelsen Östergötland tagit fram som ett stöd för lokalt och regionalt utvecklingsarbete.

Det Nationella Kompetensteamet

Bakgrund

I Sverige har behovet av ett nationellt samordnande och konsultativt stöd i förhållande till hedersrelaterat våld och förtryck lyfts upp i flera sammanhang under det senaste decenniet.⁵ År 2004 fick Socialstyrelsen i uppdrag av regeringen att utreda behovet av en nationell stödfunktion.⁶ De aktörer som sågs som centrala och främst i behov av stöd var socialtjänsten och skolan men också polisen och hälso- och sjukvården. Socialstyrelsen betonade i rapporten att en viktig förutsättning för framgång var att ett framtida uppdrag utformades gemensamt av både Socialdepartementet och Justitiedepartementet. Socialstyrelsen menade att ett nationellt stöd kunde kompensera för bristande kunskap och erfarenhet, stor personalomsättning och mindre kommuners begränsade möjligheter att bygga upp intern kompetens. Det kunde också bidra till att problemets omfattning fortlöpande skulle kunna kartläggas, möjliggöra större enhetlighet i bedömningar och att utvecklingsbehov skulle kunna synliggöras. Socialstyrelsen lyfte också fram att en aktivitet på nationell nivå skulle sända en tydlig signal från regeringens sida att hedersrelaterat våld inte accepteras av samhället och att alla ungdomar ska ha samma rättigheter.

I utredningen *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap* synliggjordes behovet av en nationell konsultativ funktion återigen.⁷ Det norska *Kompetanseteamet mot tvångsektenskap og kjønnslemlestelse* som funnits sedan 2004 lyftes upp som ett exempel såväl som det engelska *Forced Marriage Unit* (FMU) som funnits sedan 2005. I utredningen lyftes också det kompetensteam som bildats av Länsstyrelsen Östergötland inom ramen för vägledningsuppdraget *Våga göra skillnad*⁸ fram som den verksamhet som skulle utvecklas till en nationell verksamhet.

År 2013 fick Länsstyrelsen Östergötland i uppdrag av regeringen att utveckla kompetensteamet som var kopplat till vägledningsuppdraget *Våga göra skillnad* till ett nationellt kompetensteam (U2013/5290/JÄM). I och med en förlängning av uppdraget (2014/2666/UC) skulle arbetet fortsätta till och med den 31 december 2015.

Uppdraget syftar till att *samordna och stödja arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck* och det Nationella Kompetensteamet ska *bistå berörda myndigheter och organisationer med kunskap och kompetens på området*.

Uppdraget har förlängts även under 2016 (S2015/07973/RS) i avvaktan på beredningen av de förslag som lämnats av utredningen med uppdrag att utarbeta en nationell strategi för att nå målet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra (SOU 2015:55) och av utredningen med uppdrag att göra en uppföljning av utvecklingen mot jämställdhet samt jämställdhetspolitikens genomförande och effektivitet (SOU 2015:86).

⁵ Se bland annat Länsstyrelsen i Stockholm 2004:16, *Nationell rapport om skyddat boende* mm; Socialstyrelsen 2005, *Nationellt konsultativt stöd för socialtjänst och andra verksamheter i arbetet mot hedersrelaterat våld*; SOU 2008:41, *Människohandel och barnäktenskap- ett förstärkt straffrättsligt skydd*; Ungdomsstyrelsen 2011, *Viljan att förebygga äktenskap mot någons vilja*; SOU 2012:35, *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap*.

⁶ Socialstyrelsen, 2005.

⁷ SOU 2012:35.

⁸ Se *Slutrapport. Vägledningsuppdraget Våga göra skillnad* (2014:30).

Inom ramen för uppdraget har Länsstyrelsen Östergötland bland annat inrättat en nationell stödtelefon för yrkesverksamma och ideellt verksamma. Arbetet med den nationella stödtelefonen och erfarenheterna av samtalen redovisas i kommande avsnitt.

Länsstyrelsen Östergötland följde inför delrapporteringen till regeringen upp den nationella stödtelefonen genom en enkät riktad till ett urval av de som ringt till den.⁹ Det har också gjorts en extern belysning av Länsstyrelsen Östergötlands Nationella Kompetensteam, den genomfördes av Ramböll på uppdrag av utredningen med uppdrag att utarbeta en nationell strategi för att nå målet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra (SOU 2015:55).

Styrning och ledning av arbetet

Uppdraget och arbetet med att utveckla och sprida vägledningen *Våga göra skillnad*¹⁰ ligger till grund för uppdragen att utveckla, driva och ansvara för det Nationella Kompetensteamet.¹¹

Arbetet med Länsstyrelsen Östergötlands uppdrag som rör hedersrelaterat våld och förtryck bedrivs på Enheten för social hållbarhet. För arbetet med *Våga göra skillnad* bildades dock en särskild styrgrupp med landshövdingen i Östergötland som ordförande. I styrgruppen har det funnits representanter för Polismyndigheten (dåvarande Rikspolisstyrelsen), Socialstyrelsen och Norrköpings kommun. Styrgruppens uppgift har varit att leda och planera arbetet på en övergripande nivå.

Styrgruppen har ombildats till en samverkansgrupp och har fortsatt sitt arbete med uppdraget att utveckla, driva och ansvara för ett Nationellt Kompetensteam. I dagsläget medverkar landshövdingen, länsrådet, enhetschef, utvecklingsledare och deltagare i det Nationella Kompetensteamet samt representanter för Polismyndigheten och Socialstyrelsen. Samverkansgruppens uppgift är densamma som den tidigare styrgruppens och en utgångspunkt i arbetet är att ha ett helhetsperspektiv som omfattar samtliga uppdrag inom området.

Det Nationella Kompetensteamets uppgifter och arbete

I Länsstyrelsen Östergötlands arbete att etablera och utveckla det Nationella Kompetensteamet har de förslag som lades fram i SOU 2012:35¹² kring ett sådant uppdrag varit vägledande, det vill säga att:

- Utveckla och effektivisera samverkan vad gäller såväl myndigheter som verksamheter inom det civila samhället
- Verka för att problemområdet uppmärksammas och beaktas i alla relevanta sammanhang och att påtala brister
- Medverka till och främja att bra arbetsmetoder tas fram, dokumenteras och sprids
- Tillhandahålla en stödjande funktion i förhållande till olika myndigheter och andra verksamheter,
- Stimulera utvecklingen av lokala och regionala resursteam,
- Ta fram utbildnings- och informationsmaterial samt att kvalitetsgranska sådant material som har tagits fram av andra aktörer

⁹ Se *Nationella Kompetensteamet. Delrapport*, Länsstyrelsen Östergötland, 2015.

¹⁰ U2011/4322/JÄM.

¹¹ U2013/5290/JÄM; 2014/2666/UC; S2015/07973/RS.

¹² *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap*.

- Delta i utbildningsinsatser
- Skapa mötesplatser för praktiker och forskare
- Driva en webbplats

Det Nationella Kompetensteamets uppgifter och arbete består av flera delar. Arbetet med att utveckla stödtelefonen är en insats som under uppdraget har getts mycket utrymme. Den nationella stödtelefonens verksamhet beskrivs i ett separat avsnitt nedan. Utöver detta består uppgifterna bland annat av att sprida information om telefonen och erfarenheterna därifrån samt om befintlig kunskap och metoder inom fältet. Det Nationella Kompetensteamet arrangerar och deltar i utbildningsinsatser och konferenser. Inom det nuvarande uppdraget har fokus även varit på att sprida information om lagstiftningen mot barnåktenskap och tvångsåktenskap samt att sprida vägledningarna *Våga göra skillnad*¹³ och *Våga se*.¹⁴

I Länsstyrelsen Östergötlands arbete med att utveckla det Nationella Kompetensteamet har en ambition varit att erfarenheter från tidigare och pågående regeringsuppdrag på ett tydligt sätt ska integreras. Länsstyrelsen Östergötlands erfarenhet av att kontinuerligt ha arbetat med såväl regionala som nationella regeringsuppdrag sedan 2005¹⁵ kan ses som en nödvändig förutsättning för att etablerandet av det Nationella Kompetensteamet har varit möjligt. Genom tidigare och nuvarande regeringsuppdrag har Länsstyrelsen Östergötland en befintlig samverkansstruktur på lokal, regional och nationell nivå med såväl myndigheter, verksamheter och yrkesverksamma som det civila samhället. Bland annat genom det nationella myndighetsnätverket *Gift mot sin vilja* som Länsstyrelsen Östergötland har haft ansvar för att samordna sedan 2011, där det har funnits stora möjligheter att initiera samverkan kring utbildningar och implementering av befintlig kunskap och metoder.¹⁶

Länsstyrelsen Östergötland är också samordnande för länsstyrelsernas nationella nätverk kring hedersrelaterat våld och förtryck. Denna struktur med återkommande träffar har varit ett viktigt forum för det Nationella Kompetensteamet att få kunskap om aktuella behov och erfarenheter på regional och lokal nivå. Det har också möjliggjort att erfarenheter från det Nationella Kompetensteamets arbete förmedlas och att projekt, utbildningar och implementering initieras genom samverkan med de enskilda länsstyrelserna.

Länsstyrelsen Östergötlands samverkan med verksamheter inom det civila samhället som arbetar mot hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnåktenskap, tvångsåktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor, har också varit en nödvändig förutsättning. Denna samverkan möjliggörs genom den långa erfarenhet av uppdraget att fördela externa medel till projekt som länsstyrelserna

¹³ En vägledning om skydd, stöd och rehabilitering av unga som varit utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

¹⁴ En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstympade.

¹⁵ Se bilaga 1 för en förteckning över Länsstyrelsen Östergötlands nationella regeringsuppdrag på området.

¹⁶ I det nuvarande nätverket ingår följande myndigheter: Barnombudsmannen, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Försäkringskassan, Kriminalvården, Länsstyrelsen i Skåne län, Länsstyrelsen Stockholm, Länsstyrelsen Västra Götaland, Migrationsverket, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Nationellt centrum för kvinnofrid, Polismyndigheten, Skatteverket, Skolverket, Socialstyrelsen, Statens stöd för trossamfund och Åklagarmyndigheten. Även Sveriges Kommuner och Landsting ingår i nätverket.

haft regionalt och som Länsstyrelsen Östergötland också har haft nationellt. Länsstyrelsen Östergötland har under flera år samverkat med Rädda barnen i de regionala projekten *Det handlar om kärlek*. Inom nuvarande uppdrag har det Nationella Kompetensteamet samverkat med Rädda barnen i det nationella projektet *Kärleken är fri* som pågår under 2014-2017. I detta projekt har ett nationellt nätverk av frivilligorganisationer bildats och ett nationellt stödforum utvecklats för de som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck.

Det Nationella Kompetensteamets medlemmar tar även del av andra myndigheters och organisationers (utöver de som nämns ovan) arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck och andra relevanta områden, vilket gör det möjligt att sprida erfarenheter, projekt och metoder som är relevanta inom fältet.

Det Nationella Kompetensteamet träffas kontinuerligt och analyserar dilemman inom området och i ärenden som kommer till den nationella stödtelefonen och hur dessa erfarenheter kan föras vidare till relevanta aktörer och forum. Det Nationella Kompetensteamet tar också upp hur utbildning för olika verksamheter och yrkesgrupper kan utformas och hur arbetet för att motverka hedersrelaterat våld och dess olika uttrycksformer, som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstymning av flickor och kvinnor, kan implementeras för att bidra till en långsiktighet i arbetet och insatserna och för att det ska integreras i ordinarie verksamhet. Det Nationella Kompetensteamet har tagit fram ett dokument som stöd för ett sådant utvecklingsarbete på lokal och regional nivå, som bland annat innehåller frågor för att verksamheter ska kunna göra en nulägesanalys och behovsinventering samt för att reflektera över hur man kan gå vidare för att utveckla arbetet. Dokumentet är till både för de som deltar i utbildningsinsatser och för de av deras kollegor som inte deltar, så att även de blir delaktiga i processen, se bilaga 2.

Inom det nuvarande uppdraget har det Nationella Kompetensteamet också aktivt deltagit i att utveckla webbplatsen hedersfortryck.se, planerat regeringsuppdraget att kartlägga förebyggande föräldrastöd och deltagit i att besvara aktuella remisser inom området och därigenom synliggjort målgruppen och erfarenheterna från det Nationella Kompetensteamets arbete.

Utbildningsinsatser och konferenser

Flera av de som ingår i det Nationella Kompetensteamet har medverkat vid ett stort antal utbildningstillfällen och konferenser, både som har arrangerats av Länsstyrelsen Östergötland i samverkan med andra länsstyrelser eller nationella myndigheter och sådana som har arrangerats av myndigheter och organisationer på lokal, regional och nationell nivå och dit personer från det Nationella Kompetensteamet bjudits in som föredragshållare. En rad regionala konferenser som anordnats i samverkan med andra länsstyrelser har fokuserat på information och kunskap om den skärpta lagstiftningen mot barn- och tvångsäktenskap. På många konferenser informeras också om det Nationella Kompetensteamets arbete och erfarenheterna av samtalen till den nationella stödtelefonen.

I utbildningsinsatser initierade av det Nationella Kompetensteamet har en uttalad ambition varit att både ha moment som syftar till ökad kunskap såväl som hur denna kan implementeras i den egna verksamheten. De kunskapshöjande insatserna har synliggjort hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstymning av flickor och kvinnor samt konsekvenserna för de utsatta. Den nya lagstiftningen kring äktenskapstvång samt

utsatthet kopplat till intellektuell funktionsnedsättning och HBTQ-personers särskilda sårbarhet har också varit viktiga teman. Även implementering tas upp, samt hur man kan arbeta främjande, förebyggande och åtgärdande inom olika verksamheter. Erfarenheter från *Våga se*, *Våga göra skillnad* och *Våga stå kvar* sprids liksom exempel på projekt som *Det handlar om kärlek*, *Kärleken är fri*, *Mognad och livsutrymme*, *Hederssnack* och metodstöd från Länsstyrelsen Östergötland och andra aktörer.

Länsstyrelsen Östergötland har arrangerat eller varit medarrangör i ett stort antal utbildningstillfällen och konferenser under 2015. Det har bland annat, i samarbete med andra länsstyrelser, genomförts fem större regionala konferenser på temat *Gift mot sin vilja* med fokus på den nya lagstiftningen mot barnäktenskap och tvångsäktenskap, med flera olika yrkesgrupper som målgrupp. Dessa konferenser har lett till efterfrågan på ytterligare konferenser, bland annat från åklagarväsendet. Dessutom har det i samarbete med länsstyrelserna anordnats större regionala konferenser för att sprida vägledningen *Våga göra skillnad*. Tillsammans med Skolverket har Länsstyrelsen Östergötland arrangerat utbildningsinsatser och tillsammans med Socialstyrelsen och Sveriges kommuner och landsting en nationell konferens om könsstymning av flickor och kvinnor. Utöver det har flera personer i det Nationella Kompetensteamet deltagit i ett stort antal konferenser och utbildningstillfällen om hedersrelaterat våld och förtryck generellt och om könsstymning av flickor och kvinnor (då vägledningen *Våga se* har spridits), med geografisk spridning i hela Sverige. Länsstyrelsen Östergötland och det Nationella Kompetensteamet arrangerade också sex seminarier under Almedalsveckan 2015. Personer i det Nationella Kompetensteamet har även bjudits in som utbildare eller föreläsare till andra myndigheters eller organisationers konferenser.

Informationssatsningar

Det Nationella Kompetensteamet har också medverkat i att ta fram information om den skärpta lagstiftningen mot barn- och tvångsäktenskap samt om könsstymning av flickor och kvinnor. Informationen är riktad till yrkesverksamma, unga och till vårdnadshavare och det har rört sig om filmer, affischer, broschyrer och powerpointpresentationer. I arbetet med informationssatsningarna har bland annat Skolverket varit en viktig samverkanspartner. Informationen presenteras och finns tillgänglig på webbplatsen *hedersförtryck.se*. Ytterligare spridning planeras bland annat genom samverkan med myndighetsnätverket, länsstyrelsenätverket samt projekten *Kärleken är fri* och *Det handlar om kärlek*.

Det har också gjorts en stor satsning på att utveckla webbplatsen *hedersförtryck.se*. Där finns information om hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstymning av flickor och kvinnor. Där finns även information riktad till olika yrkesgrupper om bland annat myndigheters och yrkesverksammas ansvar samt hur man som yrkesverksam kan uppmärksamma utsatta barn och unga och se till att de får skydd, stöd och hjälp. På webbplatsen finns även information om det Nationella Kompetensteamet och den nationella stödtelefonen, om Länsstyrelsen Östergötlands uppdrag på området samt möjligheter att ladda ner eller beställa publikationer, informationsfilmer och annat material mm. Där finns även hänvisningar till relevant material som tagits fram av andra myndigheter och relevanta länkar till information.

Delaktighet i uppdraget att sprida vägledningarna *Våga göra skillnad* och *Våga se*

Länsstyrelsen Östergötland fick 2015 i uppdrag att sprida de båda vägledningarna *Våga göra skillnad* (om skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck) och *Våga se* (om att förebygga och motverka könsstymning av flickor och kvinnor samt hur man kan arbeta för att hjälpa och stödja dem som redan utsatts för könsstymning). Uppdraget är riktat till kommuner och landsting och spridningen ska genomföras med övriga länsstyrelser. Uppdraget har förlängts under 2016 (S2015/07973/RS).

Då det gäller att sprida vägledningen *Våga göra skillnad* har detta skett genom samverkan med bland andra skyddade boenden och med länsstyrelserna. Under 2016 är planen att vägledningen ska uppdateras och också utvecklas på webbplatsen. En viktig del i det tidigare regeringsuppdraget *Våga göra skillnad* var att möjliggöra strukturer för samverkan på nationell, regional och lokal nivå mellan olika verksamheter. Det Nationella Kompetensteamet finns också representerat i Kvinnors nätverks projekt att ta fram en webbaserad utbildning för yrkesverksamma och som ska ha fokus på utsattas behov av långsiktigt skydd och stöd.

När det gäller att sprida vägledningen *Våga se* har fokus till stor del varit på att initiera utbildningssatsningar genom befintliga samverkansstrukturer. I samverkan med länsstyrelser har utbildning och information kring könsstymning av flickor och kvinnor varit mycket efterfrågad såväl för yrkesverksamma som för föräldrar och unga. Till skillnad från fältet hedersrelaterat våld och förtryck i stort så är könsstymning en fråga där det finns en brist på föreläsare. Ett viktigt område i uppdraget har varit att påbörja diskussioner för att initiera ett nätverk för de som föreläser om könsstymning och länsstyrelserna har detta som en gemensam ambition under 2016.

De som ingår i det Nationella Kompetensteamet

Det Nationella Kompetensteamet består av personer som har stora praktiska och teoretiska kunskaper samt erfarenheter av arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck och det är sammansatt för att motsvara olika behov av kompetens och erfarenhet. I det Nationella Kompetensteamet ingår och har ingått personer med myndighetsbakgrund, på nationell, regional och kommunal nivå, samt personer från forskarsamhället. Flera av dem är på större delen av sin arbetstid kvar i sina respektive myndigheter och verksamheter, vilket är positivt med tanke på den direkta kopplingen mellan det Nationella Kompetensteamet och dessa verksamheter.

Under 2015 (hela eller delar av året) ingick följande personer i det Nationella Kompetensteamet:

- Juno Blom, utvecklingsledare, Länsstyrelsen Östergötland; tidigare särskild utredare, Regeringskansliet
- Petra Blom Andersson, samordnare Norrköpings kommun; Länsstyrelsen Östergötland
- Jan Dandanelle, kriminalinspektör Region Mitt, Brott i nära relation; Länsstyrelsen Östergötland
- Hanna Harnesk, Leg. psykolog, Kriminalvården
- Mikael Hiljegren, kommissarie vid Brottsoffer- och personsäkerhetsverksamheten, Polisregion Stockholm
- Iman Hussein, HRV-strateg; sakkunnig rådgivare hedersrelaterat våld och förtryck, Länsstyrelsen Östergötland

- Behroz Kurdhadami, lärare, Virginska skolan Örebro
- Bo Lagerkvist, före detta kriminalinspektör, utredare på Grova brott grp 1, Polisområde Sörmland; Länsstyrelsen Östergötland
- Hanna Linell, doktorand i socialt arbete, Stockholms universitet; Länsstyrelsen Östergötland
- Christina Malmqvist, HRV-samordnare, Lunds kommun; Länsstyrelsen Östergötland
- Anissa Mohammad Hassan, sakkunnig könsstämpning, Länsstyrelsen Östergötland
- Bayan Nasih, socionom, Stockholms stad; Länsstyrelsen Östergötland.
- Lotta Nilsson, utredare Socialstyrelsen; Länsstyrelsen Östergötland
- Leif Rundqvist, behandlare öppenvård Umeå kommun; Länsstyrelsen Östergötland
- Mikael Thörn, inspektör/projektledare Inspektionen för vård och omsorg (IVO); tidigare huvudsekreterare, Regeringskansliet; Länsstyrelsen Östergötland
- Emma Westin, jämställdhetshandläggare, Länsstyrelsen Östergötland.

Den nationella stödtelefonen

Inom ramen för uppdraget att utveckla ett nationellt kompetensteam inrättades en nationell stödtelefon i mars 2014. Till den kan yrkesverksamma och ideellt verksamma ringa för att få råd och vägledning i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor. Telefonen är bemannad på vardagar klockan 09:00-16:00 av personer som ingår i det Nationella Kompetensteamet.

Bakgrunden till att inrätta en nationell stödtelefon var Länsstyrelsen Östergötlands kännedom om stora behov bland yrkesverksamma av att kunna få råd och vägledning i ärenden om hedersrelaterat våld och förtryck. Dessa behov har bland annat identifierats genom alla de samtal som kommit från yrkesverksamma i hela landet med frågor om råd och vägledning, tack vare de kontaktnät som skapats genom arbetet med de nationella regeringsuppdragen. Det handlar till exempel om uppdraget att ta fram och implementera vägledningen *Våga göra skillnad* och de utbildningsinsatser som Länsstyrelsen Östergötland genomfört.

Syftet med den nationella stödtelefonen är att ge råd och vägledning i ärenden till yrkesverksamma och ideellt verksamma så att de som är utsatta i sin tur ska få det stöd och skydd som de har behov av och rätt till.

Utöver att uppfylla syftet finns det andra positiva effekter med den nationella stödtelefonen. En av dem är att det Nationella Kompetensteamet genom samtalen och frågorna får en uppfattning om vilken kunskap som i vissa fall tycks saknas och därmed vilka teman och områden det finns behov av att ta upp på framtida utbildningar och i nya publikationer. En annan konsekvens är att det Nationella Kompetensteamet genom samtalen till den nationella stödtelefonen kan uppmärksamma områden där det finns stora brister eller problem och där det behöver ske en utveckling av arbetet.

Det Nationella Kompetensteamet har fått återkoppling från en del handläggare som har ringt till den nationella stödtelefonen om att samtalen och de erfarenheter som de fått i akuta och pågående ärenden, har lett till att deras kunskap ökat och att de känner sig tryggare i hanteringen av ärenden. Det Nationella Kompetensteamet har också uppmärksammat att ett ärende från en kommun i vissa fall lett till att andra handläggare från samma kommun ringt om ytterligare ärenden, vilket också är positivt. Det finns också exempel på kommuner som efter kontakten med det Nationella Kompetensteamet arbetat fram rutiner och efterfrågat utbildningar om hedersrelaterat våld och förtryck.

Bemanning och arbetssätt

Varje dag har en person telefonjouren och tar emot samtalen och en person är back-up och kopplar in sig och svarar vid behov. Under 2015 har det under en period varit tre personer och under en annan period fyra personer som på delar av sina tjänster besvarat samtalen till den nationella stödtelefonen.

I vissa ärenden behöver den som har telefonjouren rådgöra med någon annan i telefongruppen eller i det Nationella Kompetensteamet, det är bland annat därför det är viktigt att det finns en samlad och bred kompetens i teamet. Ibland behövs det särskild sakkunskap från exempelvis andra myndigheter och då finns det möjligheter att kontakta representanter i det nationella myndighetsnätverket *Gift mot sin vilja* (se ovan)

eller andra aktörer som Länsstyrelsen Östergötland samarbetar eller har kontakt med i andra sammanhang. Särskilt komplexa och svåra ärenden tas vid behov upp av identifierade på det Nationella Kompetensteamets möten. De utarbetade nätverken och kontakterna är viktiga och nödvändiga i arbetet med att hantera ärenden och kunna ge de råd eller den vägledning som efterfrågas. Ärendena är identifierade i samtalen, det vill säga att de utsattas namn eller andra personuppgifter inte anges.

I samband med omorganiseringen av polisen som trädde i kraft den 1 januari 2015 lades polisens kompetensteam ned. På Polismyndighetens intranät hänvisas det därför till Länsstyrelsen Östergötlands Nationella Kompetensteam och den nationella stödtelefonen. Polisen har funnits representerad i det Nationella Kompetensteamet sedan starten, men sedan september 2015 har polisens deltagande utökats och till stor del fått en tydlig koppling till just den nationella stödtelefonen, för att kunna möta behov av råd och vägledning i brottsutredningar som rör hedersrelaterade brott. Utöver poliser är det också åklagare som ringer för råd och vägledning.

I ett mindre antal svårare och mycket allvarliga ärenden har det också varit fråga om direkthandledning i ärenden med de personer som är inblandade i handläggningen av ärendet. Det Nationella Kompetensteamet har fått många förfrågningar om ärendehandledning, men med de resurser som finns i dagsläget har det inte varit möjligt att tillgodose detta behov annat än i några undantagsfall. Med ökade resurser skulle det finnas möjligheter till handledning i större utsträckning.¹⁷

Spridning av information

Spridningen av information om stödtelefonen har skett successivt och på olika sätt, framför allt vid föreläsnings- och utbildningstillfällen och via mailutskick.

Det har gjorts mailutskick till samtliga länsstyrelser som i sin tur har vidarebefordrat informationen inom respektive län. Information har även skickats till nationella myndigheter, landsting, kommuner, kommunala verksamheter, ideella organisationer, fackliga organisationer samt till Sveriges kommuner och landsting (SKL) för vidare befordran till ett nätverk av kvinnofridssamordnare i kommuner och landsting.

Information har också spridits vid ett stort antal föreläsnings- och utbildningstillfällen som Länsstyrelsen Östergötland arrangerat, ofta i samverkan med andra länsstyrelser eller nationella myndigheter. Visitkort med numret till den nationella stödtelefonen har även delats ut vid arrangemang som exempelvis Nordiskt Forum 2014, Almedalen 2014 och 2015 och Skolforum 2015 samt skickats till myndigheter och organisationer inför olika utbildningstillfällen som de arrangerat.

Det finns även information om den nationella stödtelefonen i ett dokument till stöd för att utveckla samverkan på lokal och regional nivå och för att implementera arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i ordinarie verksamhet, som Länsstyrelsen Östergötland tagit fram och sprider till kommuner vid utbildningstillfällen, se bilaga 2.

I en webbaserad utbildning om hedersrelaterat våld och förtryck för Migrationsverkets personal finns information om stödtelefonen och Polismyndigheten har information på sitt intranät i och med att polisens eget kompetensteam lagts ner och uppgiften att ge

¹⁷ Det kompetensteam som bildades i samband med arbetet med pilotkommunerna inom uppdraget Våga göra skillnad arbetade däremot närmare yrkesverksamma i pilotkommunerna vilket bland annat innebar att de handledde i ärenden.

råd och vägledning i brottsutredningar lagts över på Länsstyrelsen Östergötlands Nationella Kompetensteam.

Information om den nationella stödtelefonen finns även på Länsstyrelsen Östergötlands webbplats *hedersförtryck.se*.

I samtalen till stödtelefonen talar de som ringer ibland om hur de fått reda på att telefonen finns, till exempel tack vare information på en konferens/utbildning de deltagit i eller att de googlat och på så sätt hittat den. Av en tidigare uppföljning av ett mindre antal samtal (som gjordes till delrapporten om det Nationella Kompetensteamet¹⁸) framgick att de vanligaste sätten som de som ringde fått information på var antingen genom en kollega eller genom en länsstyrelse.

¹⁸ *Nationella Kompetensteamet. Delrapport*, Länsstyrelsen Östergötland, 2015.

Samtalen till den nationella stödtelefonen

Om utsattheten

I det här avsnittet beskrivs vad samtalen till den nationella stödtelefonen handlar om: den utsatthet som de visar på, vilken typ av frågor de som ringt har haft och vilken vägledning och vilka råd som de har fått. Beskrivningarna är baserade på de ärenden som kommit till den nationella stödtelefonen från starten i mars 2014 till och med den 31 december 2015. Under denna period har det kommit samtal om 485 ärenden som sammanlagt berör 698 utsatta personer, oftast barn och unga, se tabell 1 och 2.

Tabell 1. Antal ärenden och antal utsatta personer

	2014	2015	Totalt
Antal ärenden	187	298	485
Antal personer	255	443	698

Antalet samtal är dock högre än antalet ärenden eftersom många ringer flera gånger i ett och samma ärende.

De utsattas kön och ålder

En stor majoritet av de utsatta är flickor och kvinnor, 88 procent, och 12 procent är pojkar och män.

Åldern på de utsatta personerna varierar från nyfödd till 50-årsåldern.¹⁹ Totalt är minst 54 procent av de utsatta under 18 år, det vill säga barn.²⁰ Av flickorna och kvinnorna är minst 53 procent under 18 år och av pojkarna och männen är minst 39 procent under 18 år. Minst 24 procent av de utsatta är under 15 år, se tabell 2.

Tabell 2. De utsattas ålder

Ålder	Antal	Andel
Under 15 år	168	24 %
15-17 år	159	23 %
18-25 år	158	23 %
Över 25 år	53	8 %
Oklart	160	23 %
Totalt	698	101 %

¹⁹ Den nationella stödtelefonen vänder sig till yrkesverksamma som behöver råd i ärenden som framför allt rör barn och ungdomar. Det kommer dock även samtal som rör vuxna personer.

²⁰ Andelen personer under 18 år är dock något lägre i tabell 2, vilket beror på att det i vissa fall framgår att den utsatta personen är under 18 år, men åldern är inte mer specificerad än så.

Olika slags ärenden

Ärendena kan delas in i olika kategorier beroende på vem eller vilka som är utsatta. 69 procent av dem handlar om enskilda personer, 17 procent rör kvinnor som har barn och 9 procent handlar om syskon som är utsatta. Resterande ärenden handlar till exempel om par som är utsatta.

Redovisningarna

Vissa uppgifter redovisas på individnivå (bland annat de utsattas kön och ålder samt vad de varit utsatta för) medan andra uppgifter redovisas på ärendenivå (till exempel vilken myndighet som ringt till den nationella stödtelefonen). Det finns också ett internt bortfall på vissa uppgifter. Detta innebär att det totala antalet individer och ärenden i tabellerna och övriga redovisningar nedan varierar.

Allvarlig utsatthet för olika typer av våld

Samtalen till den nationella stödtelefonen visar på en allvarlig och omfattande utsatthet. Det handlar framför allt om barn och unga, oftast flickor och unga kvinnor, som utsätts för allvarliga brott och kränkningar.

Det handlar om:

- Barnåktenskap och tvångsäktenskap – eller risk/oro för det
- Bortförande ut ur Sverige – eller risk/oro för det
- Hot om eller rädsla för dödligt våld
- Fysiskt våld
- Konsekvenser av att vara könsstympad
- Oro för att flickor ska könsstympas
- Psykiskt våld och hot
- Kontroll och begränsningar
- Sexuella övergrepp

En stor andel av de utsatta utsätts för många olika typer av våld, kränkningar och förtryck – och ofta av ett kollektiv av förövare. Det är i regel fråga om upprepad utsatthet och i många fall befinner sig de utsatta personerna i mycket svåra situationer.

Internt bortfall och underskattningar av utsattheten

Som nämnts handlar ärendena ofta om allvarlig utsatthet och i många fall befinner sig de utsatta personerna i mycket svåra situationer. Samtalen är fokuserade på de grävsta och allvarligaste handlingarna som personerna är utsatta för samt på hot och risker i de aktuella, ofta akuta, situationerna. Det är sannolikt så att de personer som exempelvis blivit eller riskerar att bli bortförda och riskerar att giftas bort eller som är utsatta för grovt fysiskt våld dessutom är utsatta för psykiskt våld, hot, kontroll och/eller begränsningar, men att detta inte tas upp i samtalen. De som svarar i den nationella stödtelefonen ställer dock inte följdfrågor i syfte att få en så fullständig statistik som möjligt över ärendena eftersom syftet är att ge råd och vägledning till de som ringer, utifrån deras frågor och hur situationen ser ut. Det kan också vara så att det efter flera samtal och lång tid kommer fram att en person är utsatt för fler typer av våld än vad som framkom från början, och att detta då inte kommer med i statistiken. (Statistik över ärenden tas regelbundet fram och uppgifter om ärenden som redan redovisats i statistiken uppdateras inte i efterhand). Detta innebär att utsatthet för psykiskt våld, hot, kontroll och begränsningar sannolikt är starkt underskattat, vilket är skälet till att inga andelar redovisas när det gäller dessa typer av utsatthet.

En ny typ av utsatthet - ensamkommande flickor som blivit bortgifta som barn

Under 2015, framför allt under senare delen av året, har det kommit en ny typ av ärenden till den nationella stödtelefonen som rör en särskild utsatthet. Det handlar om ensamkommande flickor, i en del fall flickor som är under 15 år, som kommer till Sverige tillsammans med vuxna män som de är gifta med. Det handlar alltså om barnäktenskap. Redan i början av 2015 inkom dock ett ärende om en 14-årig flicka som blivit bortgift innan hon kom till Sverige och då Skatteverket formellt erkände äktenskapet. Det Nationella Kompetensteamet reagerade då och vidtog åtgärder, se vidare i avsnittet ”Avslutande reflektioner och förslag”.²¹

I dessa ärenden har Migrationsverket anvisat flickor tillsammans med sina män till flyktingboenden och det har sedan varit socialtjänsten i de aktuella kommunerna som ringt till den nationella stödtelefonen för att få stöd i hur de ska hantera dessa situationer. Det har framkommit att socialtjänsten i olika kommuner har hanterat ärendena på olika sätt. I något fall har socialtjänsten i en första kommun inte reagerat på att en flicka lever tillsammans med en vuxen man utan hanteringen av ärendet har lett till att barnet har setts som en ”vuxen gift kvinna” och det har först efter en flytt till en annan kommun uppmärksammats av socialtjänsten där som har reagerat. Det finns även exempel på gode män som motsatt sig att flickorna ska placeras tillsammans med sina män och exempel på gode män som godkänner att de bor och lever ihop.

Det finns också exempel på flickor som har placerats hos släktingar och där det sedan har framkommit att de är gifta med någon av familjemedlemmarna. Det har också framkommit att det förekommit transaktioner med pengar när det gäller vissa giftermål.

I några fall har 15–16-åriga flickor antingen varit gravida när de anlät till Sverige eller blivit gravida kort tid efter att de kommit.

²¹ Där tas också den krock upp som existerar mellan lagstiftningen mot barn- och tvångsäktenskap och lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.

Det har även förekommit ett par ärenden med månggifte som flickor i 15-17-årsåldern varit inblandade i. Ett av dem rörde en ensamkommande flicka som placerades av socialtjänsten tillsammans med sin äldre make, då även flickans gode mans godkände detta. Flickan blev gravid och när barnet var några månader kom även mannens första fru och deras gemensamma fyra barn till Sverige.

Särskilt sårbara grupper

Vissa ärenden rör utsatta som kan vara särskilt sårbara, nedan nämns exempel på hur utsattheten i dessa grupper kan se ut, utifrån samtalen till den nationella stödtelefonen.

Ensamkommande barn

Ovan tas problematiken upp kring ensamkommande flickor som blivit bortgifta som barn. Dessutom har några ärenden handlat om ensamkommande pojkar som blivit hotade för att de inlett relationer med flickor, det är då flickornas familjer som hotat pojkarna, då de fått kännedom om relationen. Det har också funnits exempel på ensamkommande flickor som utsatts för kontroll och begränsningar av andra som är placerade på samma boende.

Asylsökande och nyanlända

En del ärenden har handlat om asylsökande familjer, där kvinnorna har utsatts för våld av sina män och vill skilja sig, men varit oroliga för hur detta påverkar asylprocessen för dem själva och barnen. Det har mycket tydligt framgått hur dåligt psykiskt barnen i dessa familjer har mått.

HBTQ-personer

I en del ärenden som rör HBTQ-personer har dessa utsatts för olika typer av våld och kränkningar av sin familj på grund av att de är homo- eller bisexuella, i andra ärenden har de utsatts av personer utanför familjen. Andra ärenden har rört pojkar eller flickor som varit skräckslagna för att det ska komma till föräldrarnas kännedom att de är homosexuella eftersom det är helt otänkbart att detta skulle accepteras och för att de vet att de skulle straffas för det.

Flickor och pojkar med funktionsnedsättning

En typ av ärenden har handlat om flickor med kognitiv funktionsnedsättning som ska giftas bort. De kan glädja sig över det: över presenter och fina klänningar samtidigt som det framgår att de inte kan föreställa sig vad ett äktenskap skulle innebära.

Det finns också exempel på ärenden när föräldrar inte har accepterat att deras barn har en funktionsnedsättning, när barn har utsatts för allvarligt psykiskt våld och kränkningar som är relaterade till funktionsnedsättningen och då barn med omfattande fysiska funktionsnedsättningar inte haft någon utomstående som personlig assistent eller vårdare utan enbart familjemedlemmar. Barnen/de unga är i flera fall totalt beroende av sina föräldrar/familjen som är de som utövar våldet och kränkningarna.

Olika typer av våld och förtryck

Utsatthet för flera typer av våld och förtryck

Det framgår uttryckligen att minst 41 procent (288 personer) har varit utsatta för flera olika typer av våld, kränkningar och förtryck. Bland flickorna och kvinnorna är det minst 45 procent och bland pojkarna och männen är det minst 27 procent. Det är dock sannolikt avsevärt högre andelar än så, se resonemanget ovan.

Det handlar i dessa fall bland annat om personer som:

- Blivit förda ut ur Sverige, tvångsgifta och utsatta för upprepade sexuella övergrepp
- Riskerar att bli tvångsgifta och dessutom är utsatta för fysiskt och psykiskt våld samt kontroll och begränsningar
- Utsätts för fysiskt och psykiskt våld
- Hotas till livet och utsätts för fysiskt våld
- Utsätts för sexuella övergrepp, fysiskt våld, kontroll och begränsningar

Nedan följer några exempel på hur utsattheten kan se ut, de är sammansatta av uppgifter från flera olika ärenden som kommit till den nationella stödtelefonen och detaljer har dessutom ändrats, så att inga enskilda ärenden eller personer ska gå att identifiera. Detta gäller även de exempel som följer längre fram.

En ung kvinna som är myndig lever med sina föräldrar i Sverige sedan många år och det är en lärare i skolan hon går i som ringer till den nationella stödtelefonen. Det framkommer att när flickan gick i mellanstadiet blev hon aktuell hos socialtjänsten efter en anmälan från skolan, där hon hade berättat att hon var mycket begränsad och kontrollerad och även hotades av föräldrarna. Flickan utreddes då men socialtjänsten avslutade utredningen utan att erbjuda flickan några insatser eller vidta andra åtgärder. Efter detta fick flickan det ännu värre hemma och under flera år berättade hon ingenting om sin utsatthet för någon. Nu har hon dock berättat för en lärare både om sin tidigare utsatthet och hur hennes situation ser ut idag. Hon får ofta höra av familjen att de borde ha tagit livet av henne för länge sedan och hon berättar också att familjen nu har utsett en man till henne som är hennes kusin och att han snart kommer att komma till Sverige för att de ska gifta sig. Den unga kvinnan mår mycket dåligt och känner stor hopplöshet och likgiltighet och hon säger att hon kommer att gifta sig med mannen. Hon ser ingen annan utväg, eftersom hon inte kan ändra på familjens beslut.

En flicka som är 17 år har utretts av socialtjänsten och omhändertagits på grund av att hon under lång tid utsatts för fysiskt och psykiskt våld och varit starkt kontrollerad och begränsad av familjen. Hon berättade för socialtjänsten att familjen planerade att gifta bort henne och sa att hon hellre skulle ta livet av sig än att gå med på det. Hon placerades i ett skyddat familjehem, LVU gick igenom, flickan började må bättre och bättre och fick en mycket bra relation med familjehemsföräldrarna. En dag kom hon inte hem efter skolan. Socialtjänsten fick efter en tid information om att hon hade förts bort till gamla hemlandet där hon hade gifts bort. Hon lyckades komma åt en mobiltelefon och sms:ade till familjehemmet och bad om hjälp för att komma tillbaka hem till Sverige.

En 16-årig flicka ber en kurator på skolan att hjälpa henne att kontakta socialtjänsten, som sedan ringer till den nationella stödtelefonen. Flickan bor tillsammans med sina föräldrar och flera syskon. Hon har berättat för kuratorn att hon kallas för hora hemma, anklagas för att hon inte är oskuld och får höra att hon är en skam för familjen. Hon har också blivit slagen flera gånger. Hennes pappa eller någon av hennes bröder följer henne till skolan varje morgon och hämtar henne där på eftermiddagen, hon får aldrig göra något efter skolan. Hon måste göra allt hushållsarbete och ibland blir hon inlåst hemma och får inte äta ordentligt. Hon är rädd för att hon ska bli bortgift. Flickan har sagt till kuratorn att hon inte orkar ha det så längre och att det inte spelar någon roll vad hon gör – hon blir bestraffad hela tiden.

En lärare ringer om en 16-årig pojke. Han har berättat för läraren att när han var yngre tyckte hans föräldrar att han var väldigt jobbig och han bestraffades fysiskt på olika sätt och ofta. För fyra år sedan skickades han till familjens gamla hemland och fick stanna där i ett år och bo hos några

han inte kände. Han blev misshandlad på olika sätt; blev slagen och biten. Efter att han kom hem igen har han blivit särbehandlad, syskonen behandlas bra men inte han. Han blir inlåst ibland och får bara komma ut och blir bara utsläppt för att äta. Han är rädd för att skickas iväg igen och vill komma bort från sin familj.

Nedan redovisas den utsatthet vi fått kännedom om i samtalen, uppdelat efter de olika typerna av våld. På grund av de förmodade underskattningarna av psykiskt våld, kontroll och begränsningar (se ovan) redovisas inte antal och andel utsatta när det gäller dessa typer av utsatthet.

Barnäktenskap och tvångsäktenskap – eller oro för det

De ärenden som handlar om oro för eller planer på barn- eller tvångsäktenskap samt om genomförda barn- eller tvångsäktenskap berör totalt minst 22 procent av de utsatta (153 personer).²² När det gäller de genomförda barn- och tvångsäktenskapen finns både exempel på de som redan varit tvångsgifta (och varit under 18 år) då de anlät till Sverige och exempel på de som blivit tvångsgifta när de varit bosatta i Sverige (varav de flesta blivit bortförda ut ur Sverige för att tvångsgiftas).

Oro för, eller planer på barn- eller tvångsäktenskap – 127 personer

Av dessa var 116 flickor/unga kvinnor, varav drygt hälften var under 18 år.

Nio av de utsatta var unga män, ingen av dem var under 18 år.

Genomförda barn- eller tvångsäktenskap – 26 personer

Av dem var 25 flickor/unga kvinnor (varav 17 var under 18 år) och 1 var en ung man.

Det handlar bland annat om flickor som inte kommit tillbaka efter resor till sitt eget eller föräldrarnas födelseland, till exempel efter en sommarlovsresa, utan som tvingats stanna kvar och blivit tvångsgifta.

När det gäller planer på eller oro för tvångsgifte finns det både exempel på flickor och pojkar som fått veta av sina föräldrar att de ska giftas bort och på de som sett olika tecken på sådana planer. Dessa flickor och unga kvinnor känner stark rädsla eller ångest inför planerna och vet inte hur de ska kunna undvika äktenskapet. Det finns även exempel på flickor och unga kvinnor med kognitiv funktionsnedsättning och på mycket unga flickor som berättat i skolan att de vet att de inte själva kommer att få välja vem de ska gifta sig med när de blivit äldre.

Det finns även ärenden som rör planer på att gifta bort personer som är över 20 år (då LVU alltså inte kan användas) och då dessa personer är helt uppgivna inför situationen och inte tror på att myndigheter kan hjälpa dem.

Det finns ärenden där förlovning har ingåtts och då detta i princip betraktas som ett äktenskap, vilket får den som tvingats eller pressats till förlovningen att inte se någon utväg. Det finns också ärenden där en person som tvingats att gifta sig vill få svenska myndigheters hjälp att se till att maken/makan får avslag på asylansökan, men utan att det ska framgå att det är för att personen inte vill.

²² 25 av dessa ärenden kom till Kompetensteamets kännedom via den nationella stödtelefonen innan den skärpta lagstiftningen mot barn- och tvångsäktenskap trädde i kraft den 1 juli 2014.

Att föras ut eller riskera att föras ut ur Sverige

De samtal som handlat om bortförda barn och unga eller de som riskerar att föras bort berör totalt 56 personer. Det finns ett visst bortfall på uppgifter om ålder och kön men det framgår att 38 av de utsatta personerna var under 18 år och att sju var 18 år eller äldre samt att 40 av dem var flickor/unga kvinnor och att fyra av dem var pojkar/unga män.

Bortförda – 35 personer
Misstankar om bortförande – 5 personer
Risk för eller hot om bortförande – 16 personer

Anledningen till att någon förs ut eller riskerar att föras ut ur Sverige har ofta varit för att de ska tvångsgiftas. I flera ärenden har detta föregåtts av att föräldrar eller släktingar har fått kännedom om att flickan eller i vissa fall pojken har en kärleksrelation som inte accepteras. I många fall då flickor eller unga kvinnor har blivit bortförda har svenska myndigheter känt till dem, deras utsatthet och livsvillkor. Det finns också exempel på barn eller unga som av olika skäl kommit tillbaka till Sverige men har fortsatt att befinna sig i en svår och utsatt situation.

Ett ärende handlar om fyra syskon i åldern 4–16 år som förts bort. Barnen var placerade i två olika familjehem på grund av att de hade utsatts för grov misshandel. Föräldrarna och barnen hade umgänge under placeringstiden. Barnen kidnappades, det anmäldes av det ena familjehemmet till socialtjänsten och polisen men innan de återgick hade föräldrarna hunnit ut ur Sverige med barnen och var redan halvvägs till det gamla hemlandet.

Ett annat exempel är en 16-årig flicka som inte kommit tillbaka efter jullovet och skolpersonal känner stark oro över detta. Flickans klasskamrater har bekräftat att hon rest med familjen till deras gamla hemland, att hon är kvar där mot sin vilja och att hon vill ha hjälp så att hon kan komma hem till Sverige. Det framkommer också att flickan hade haft en pojkvän i smyg och det var när föräldrarna fick reda på det som de bokade in resan och åkte.

Hot om eller rädsla för dödligt våld

Hot om eller rädsla för dödligt våld – 64 personer

Det framgår att 25 av dessa personer var under 18 år och 33 var 18 år eller äldre samt att 42 var flickor/kvinnor och sju var pojkar/män. I en del av dessa fall handlar det om unga kvinnor och män som har eller har haft otillåtna kärleksrelationer, i andra fall om kvinnor som har skilt sig eller som vill skilja sig och på så sätt dragit skam över familjen och hela släkten.

Det handlar i en del fall om uttryckliga dödshot och i andra om en stark rädsla för att bli dödad, rädslan kan till exempel vara en konsekvens av ett tidigare mordförsök eller grov misshandel. Det finns också exempel på ärenden då socialtjänstens eller polisens riskbedömning visat på hög risk för dödligt våld.

Fysiskt våld

Fysiskt våld – 198 personer

Det framgår att 94 av de som utsatts för fysiskt våld var under 18 år och att 67 var 18 år eller äldre samt att 150 var flickor/kvinnor och 18 var pojkar/män. Det fysiska våldet har i några ärenden handlat om mycket grov misshandel som att bli skällad med hett vatten eller att bli knivhuggen. Det finns också exempel på fysiskt våld som örfilar och knytnävsslag m.m.

En del av de som blir utsatta för fysiskt våld har utsatts av både föräldrar och syskon och det handlar för många om fysiskt våld som pågått under lång.

Ett exempel är en 13-årig flicka som frågat kuratorn i skolan om hur hon ska få sin mamma att sluta slå henne. Kuratorn gör en anmälan till socialtjänsten. Det har kommit fram att mamman slår flickan flera gånger i veckan, det är både örfilar i ansiktet och slag på kroppen. Hennes äldre bröder har också slagit henne och den ena av dem, som går i samma skola, kontrollerar varje steg hon tar. Flickan har också berättat att mamman vet att hon inte får slå och har sagt åt flickan att hon inte får prata med någon om det. Nu är hon rädd att bli ännu mer utsatt om mamman får veta att hon har berättat.

Könsstypning och oro för könsstypning

Det har också kommit samtal som rört könsstypning av flickor och kvinnor. Dessa samtal handlar om totalt 75 flickor och unga kvinnor, vilket motsvarar drygt en tiondel av de utsatta personerna:

Behov av vård eller stöd på grund av konsekvenser av könsstypning – 37 flickor/unga kvinnor

Farhågor eller misstankar om att de är könsstypade – 7 flickor

Oro för eller risk för könsstypning – 31 flickor

I ärenden som rör flickor som lider av konsekvenser av att vara könsstypade finns exempel på flickor som haft så starka smärtor att de svimmat och som haft enorma besvär vid menstruation eller då de ska kissa. Det har i flera fall varit flickor som inte har vågat berätta för sina föräldrar om att de har ont och att de behöver få vård.

Psykiskt våld och hot

Det psykiska våldet kan se ut på många olika sätt. Det finns bland annat exempel på barn och unga som blivit totalt utfrysta av familjen, de har behandlats som luft. Det finns många exempel på de som kallas för nedsättande saker eller får hånfulla kommentarer, de kallas för hora, idiot, de får höra att de är värdelösa, att de är en skam för familjen. Det finns också många som hotas på olika sätt. Hoten kan också vara indirekta genom att till exempel föräldrar berättar för en dotter eller son om vad andra "råkat ut för" om de brutit mot familjens normer. (Se resonemang ovan om varför antalet utsatta inte redovisas.)

Kontroll och begränsningar

Olika former av kontroll och begränsningar används för att barn och unga ska följa de normer som gäller i familjen och släkten. För många av de utsatta, såväl barn och unga som vuxna, genomsyras vardagen av detta. Det handlar till exempel om att de inte får ha vänner av det motsatta könet, inte pojk- eller flickvänner, att det kontrolleras att de kommer hem direkt efter skoldagens slut, att de bevakas i skolan av bröder och/eller kusiner eller att det kontrolleras var de är genom mobiltelefoner eller GPS. Kontrollen och begränsningarna kan vara mycket omfattande för en och samma person och på ett allvarligt sätt begränsa deras livsutrymme och självbestämmande. Se resonemanget ovan om varför antalet utsatta inte redovisas.

Ett ärende handlar om en kvinna som är drygt 20 år och bor tillsammans med sina föräldrar och syskon. Hon får inte gå ut ensam, får inte ha tillgång till sin mobil, får inte använda dator, har inte tillgång till pengar eller till sitt pass. Hennes mamma kontrollerar varje månad att kvinnan fått sin mens för att försäkra sig om att kvinnan inte "gör någonting dumt". Kvinnan utsätts dessutom för kränkningar och hot av familjen.

Sexuella övergrepp

En del personer som samtalen rör har utsatts för sexuella övergrepp. Det handlar om sexuella övergrepp inom familjen/släkten, till exempel då flickor utsatts av sina pappor eller av en eller flera bröder, och om övergrepp som begåtts av andra personer. Det finns exempel på personer som utsatts för sexuella övergrepp på de boenden där de är placerade.

I vissa fall har de sexuella övergreppen skett för relativt lång tid sedan, men de har ändå en avgörande del i problematiken för den utsatta personen.

En konsekvens för flickor som har våldtagits eller utsatts för någon annan typ av sexuellt våld är att de, utöver de fysiska och/eller psykiska trauman som övergreppet i sig innebär för dem, kan vara oerhört rädda för att deras föräldrar ska få reda på det. Detta eftersom det innebär att de då inte är oskulder och de riskerar att straffas eftersom det drar skam över familjens heder och anseende om det kommer fram.

När det gäller de flickor och unga kvinnor som blivit tvångsgifta finns det en uppenbar risk att de utsätts för upprepade våldtäkter och andra sexuella övergrepp och när det gäller de som riskerar att bli tvångsgifta finns det en stor risk att de kommer att bli upprepat utsatta för detta.

Ett exempel är en 15-årig flicka som tidigare utsatts för sexuella övergrepp av en farbror och hon har mått fruktansvärt dåligt av detta. Mamman fick reda på det och har sedan dess dagligen utsatt flickan för allvarliga kränkningar. Flickan får höra att hon är en skam för familjen och har besudlat familjen, att hon är en hora, smutsig. Mamman säger också att det är flickans eget fel att hon utsattes för övergreppet. Flickan är dessutom mycket kontrollerad och begränsad, hon utför alla hemsysslor och hon får inte ha några vänner. Flickan har enorma skuld- och skamkänslor och har försökt begå självmord.

Ett annat exempel är en 19-årig ung kvinna som blivit våldtagen av en man som också tog bilder på henne. Han har hotat att visa bilderna för hennes familj om hon inte gör som han säger. Kvinnan har berättat för socialtjänsten att familjen kommer att skylla allt på henne och hon är livrädd för vad som kan hända och vad de ska göra med henne.

Pojkar som tvingas bli förövare

Det finns även ärenden som rör pojkar och unga män som hotats eller pressats för att de ska kontrollera eller utöva våld mot sina systrar eller mödrar. I några fall har det varit tydligt att dessa pojkar och unga män tar stora risker om de inte går med på att utöva kontroll eller våld, det har till exempel förekommit dödshot.

Relationen mellan utsatta och förövare

Många av de utsatta har utsatts för våld och förtryck av flera olika förövare. I dessa fall handlar det ofta om:

- Barn och unga som utsatts av:
 - föräldrar och syskon
 - föräldrar och släktingar
 - föräldrar, syskon och andra släktingar

- Kvinnor som utsatts av:
 - sin make eller före detta make och mannens släktingar
 - sin make eller före detta make och sina egna släktingar
 - sin make eller före detta make, mannens släktingar och sina egna släktingar

Det kan också handla om personer som både blir utsatta av närstående och dessutom av obekanta personer de har i sin omgivning.

Sannolikt finns det ett internt bortfall när det gäller förövare, på ett liknande sätt som när det gäller vilka typer av våld som en person har utsatts för. Det kan till exempel vara så att om en person i en familj utövar grovt våld så känner den som ringer inte till mindre grova typer av våld eller förtryck som utövas av någon annan i familjen. Det kan också vara så att det så småningom, efter flera samtal, kommer fram att det finns flera förövare men att detta då inte kommer med i sammanställningen av uppgifter om ärenden.

Totalt är det minst 56 procent av de utsatta som har blivit utsatta av en eller båda föräldrarna, minst 13 procent som har blivit utsatta av syskon och minst 10 procent som har utsatts av sin man eller före detta man. Många av dessa har även varit utsatta av andra personer. Det framgår också i en del ärenden att det är landsmän till de utsatta som är förövare. Det förekommer också att söner utsätter sina mödrar för till exempel kontroll.

Barn i familjer där våld förekommer

Förutom de 698 personerna som redovisningarna ovan handlar om, finns ytterligare ett stort antal personer som har nämnts i samtalen. Det handlar om 207 personer som är barn till en utsatt kvinna eller syskon till ett utsatt barn. Minst 70 procent av dem är under 18 år. I de fall barn under 18 år bevittnar våld eller andra övergrepp mot eller av en närstående är de enligt socialtjänstlagen offer för brott och har därför rätt till stöd och hjälp.²³ Socialtjänsten har ett ansvar för att inleda utredning på dessa barn²⁴, vilket det Nationella Kompetensteamet uppmanar till i de fall detta inte har gjorts.

²³ 5 kap. 11 § socialtjänstlagen (2001:453) SoL.

²⁴ SOSFS 2014:4.

Utöver att dessa drygt 200 personer finns i utsatta personers närhet kan de även själva vara direkt utsatta för våld eller förtryck. Detta har dock inte uttryckligen kommit fram i samtalen till den nationella stödtelefonen och därför ingår inte dessa personer i redovisningarna. Det innebär att det finns ett sannolikt mörkertal när det gäller antalet direkt utsatta.

De som har ringt och varifrån

Från vilka myndigheter kommer samtalen?

Det är framför allt personal från socialtjänst och från skola som har ringt till den nationella stödtelefonen, 59 respektive 17 procent av samtalen kommer därifrån, se tabell 3.

Tabell 3. De myndigheter etc. som ringt till den nationella stödtelefonen

	Antal	Andel
Socialtjänst	278	59 %
Skola/förskola	83	17 %
Polis	31	7 %
Hälso- och sjukvård	19	4 %
Ideella organisationer	16	3 %
Ungdomsmottagningar	6	1 %
Utsatta/närstående till utsatta	5	1 %
Övriga myndigheter *	13	3 %
Övriga **	24	5 %
Totalt	475	100 %

* Till exempel Skatteverket, länsstyrelse, Barnahus.

** Till exempel gode män, familjehemskonsult, familjehemsförälder.

Trots att det inte är ovanligt att ärenden handlar om ensamkommande barn och unga, nyanlända och asylsökande som är utsatta, har det endast kommit något enstaka samtal från Migrationsverket. Det är i dessa ärenden i stället ofta socialtjänsten eller personal på boenden som ringt till den nationella stödtelefonen. Migrationsverket har sedan december 2014 en webbaserad utbildning för sin personal om hedersrelaterat våld och förtryck, där det också informeras om den nationella stödtelefonen.

Totalt har minst 64 procent av ärendena (310 ärenden) varit anmälda till socialtjänsten vid det första samtalet till den nationella stödtelefonen och minst 22 procent (106 ärenden) har varit anmälda till polisen. En del av dessa ärenden har varit anmälda till både socialtjänst och polis.

Från vilka län kommer samtalen?

Flest ärenden har kommit från Västra Götaland (64 ärenden), Östergötland (47 ärenden) och Gävleborg (35 ärenden), se tabell 4.

Tabell 4. Geografisk fördelning av ärenden

Län	Antal	Andel
Västra Götaland	64	13 %
Östergötland	47	10 %
Gävleborg	35	7 %
Skåne	33	7 %
Norrbottn	25	5 %
Jönköping	24	5 %
Värmland	22	5 %
Stockholm	21	4 %
Södermanland	21	4 %
Västernorrland	20	4 %
Dalarna	19	4 %
Västmanland	15	3 %
Jämtland	14	3 %
Kronoberg	11	2 %
Uppsala	11	2 %
Västerbotten	11	2 %
Blekinge	7	1 %
Kalmar	7	1 %
Örebro	7	1 %
Halland	5	1 %
Gotland	4	1 %
Oklart	62	13 %
Totalt	485	98 %

Att antalet ärenden per län varierar så mycket beror sannolikt på flera faktorer, utöver befolkningsstorlek m.m. Kännedom om att den nationella stödtelefonen finns är naturligtvis en av dessa. En annan faktor är troligen hur stor kompetens och kunskap det finns på kommunal nivå eller länsnivå om hedersrelaterat våld och förtryck. Det kan dock vara så att bristande kompetens och kunskap såväl kan innebära att yrkesverksamma ser sina behov av stöd och råd och hör av sig till den nationella stödtelefonen i ärenden, som att denna brist på kompetens och kunskap innebär att man inte alls uppmärksammar och ser denna typ av utsatthet och därför inte ser behoven och

inte hör av sig. Att vissa län ringt om ytterst få ärenden skulle därför kunna tolkas som oroande, det vill säga att orsaken kan vara att denna typ av ärenden inte upptäcks.

Av de tre län som flest ärenden hittills kommit från är det två län (Östergötland och Gävleborg) där det finns kommuner som varit pilotkommuner i Länsstyrelsen Östergötlands regeringsuppdrag *Våga göra skillnad*.

I flera län finns regionala resursteam som samordnas av länsstyrelserna inom respektive län. I dessa team ingår personer från olika myndigheter och organisationer och som har en fördjupad kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck. Till de regionala teamen kan yrkesverksamma vända sig för att få råd och stöd i ärenden.

Samtalen till den nationella stödtelefonen - behov och vägledning

Samtalen till den nationella stödtelefonen handlar ofta om komplexa ärenden, det är sällan samtalen rör en eller ett par ”enkla” och tydligt avgränsade frågor som det går att ge kortfattade svar på. Många samtal startar med en beskrivning av den utsattas situation och ofta blir både flera aspekter av utsattheten (till exempel att det handlar om flera förövare än den som initialt nämns) och flera behov synliga genom de frågor som det Nationella Kompetensteamet ställer kring tidigare bedömningar, insatser och erfarenheter kring samverkan. Ärenden som rör mer avgränsade frågor som tips på skyddade boenden eller liknande har förekommit i lägre utsträckning. Stödet till de olika aktörerna som har ringt ser olika ut. I vissa fall har det Nationella Kompetensteamet varit med i ärenden från det att socialtjänsten har fått en anmälan, under omhändertagandet, under placeringen, under LVU-förhandlingar, uppföljning eller brottsutredning. I dessa fall har det Nationella Kompetensteamet kontaktats flera gånger av flera aktörer i ett och samma ärende. I och med att Polismyndigheten lade ner sitt eget kompetensteam och poliser rekryterades till Länsstyrelsen Östergötlands Nationella Kompetensteam har det också kommit ärenden med frågor som rör polisutredningar och förundersökningar av hedersrelaterade brott, det har rört vägledning och råd när det gäller grova brott, exempelvis vad gäller förhör och tolkning av symboliska handlingar inom ramen för en mordutredning.

I andra ärenden har det Nationella Kompetensteamet hjälpt till genom kontakt med andra myndigheter som exempelvis Migrationsverket, polisen, UD, ambassader, Skatteverket, ideella organisationer och andra instanser för att svara mot de behov som blivit tydliga i ärendena. Generellt har stödet handlat om att stärka, stötta, informera och motivera de som har ringt till den nationella stödtelefonen. De grundläggande utgångspunkterna för de råd och den vägledning som ges i samtalen är tillämplig lagstiftning och normering²⁵, ett barn- och ett rättighetsperspektiv och att de utsattas behov ska vara i fokus. Råden utgår också utifrån kunskap och erfarenhet kring hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnåktenskap, tvångsåktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor, som finns internationellt, nationellt och inom det Nationella Kompetensteamet.

Kunskapsnivån hos de som ringar när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck och hur man som yrkesverksam kan, bör eller ska agera då någon är utsatt eller riskerar att utsättas är varierande. Vissa som ringar har aldrig tidigare haft ett ärende som rört hedersrelaterat våld och förtryck eller har mycket liten erfarenhet medan andra har stor erfarenhet och kunskap och snarare vill få sina bedömningar eller beslut bekräftade. Något som är mycket utmärkande för många som ringar är det stora engagemanget i de utsatta personerna som ärendena handlar om och den starka viljan att se till att de får det stöd och skydd som de har rätt till.

Nedan presenteras de behov som det Nationella Kompetensteamet uppmärksammat hos de som ringar den nationella stödtelefonen och den vägledning som har erbjudits under tre olika teman:

- Behov av råd utifrån våldets konsekvenser för de utsatta
- Behov av råd kring agerande och insatser
- Behov av externt stöd, strategier och stärkt mandat

²⁵ Den tillämpliga normeringen handlar till stor del om *Socialstyrelsens allmänna råd och föreskrifter (SOSFS)*.

Behov av råd utifrån våldets konsekvenser för de utsatta

De som ringer till den nationella stödtelefonen har ofta en förståelse av vad hedersrelaterat våld och förtryck handlar om. Att det rör sig om kontroll, begränsningar, hot, oskuldskrav, förbud kring kärleksrelationer, barn- och tvångsaktenskap, könsstympling och våld. Förmågan att förstå vad utsattheten sätter för spår hos den som lever i hedersförtrycket kan dock brista. Det handlar om svårigheter att se:

- hur våldsutsattheten och normerna kring heder och skam påverkar de utsattas fria vilja och möjligheter att sätta sina egna behov främst
- hur djupt normerna kan sitta hos de utsatta, deras släkt och familj och hur långvarigt hotet kan vara

I många ärenden finns det ett tydligt behov av vägledning utifrån den dynamik som präglar ärendena. Ett tema som är genomgående i ärendena är rädsla. De som ringer till den nationella stödtelefonen förmedlar ofta tydliga bilder av denna rädsla. Hur de utsattas rädsla påverkar de yrkesverksammans möjlighet att bygga en förtroendefull relation till utsatta och hur tidigare insatser kan ha gjort att den utsatta inte litar på myndigheter. Den som är utsatt är rädd för familjen och släkten men också för ansvariga myndigheter och för konsekvenserna av att söka hjälp ”vad händer om de inte förstår mig och tror på mig”.

Den som är utsatt kan också förmedla avsaknad av hopp om ett annat liv. I vissa ärenden är det uttalat att ”det är så det ska vara, det är mitt öde att leva så”. Den utsatta kan ha accepterat och normaliserat våld och risker, förlorat hopp om förändring, är ambivalent inför skydd eller för skräckslagen för att agera. Den utsatta kan förmedla att ”det får absolut inte komma fram till familjen att jag har berättat för då vet jag inte vad de kan göra mot mig”. I vissa ärenden handlar det om att den utsatta har förlorat förtroendet för myndigheter efter att tidigare insatser förvärrat deras situation. De utsatta kan uppleva att alla är emot dem. Familjen är de som kränker, hotar och misshandlar och när de har sökt hjälp så har de upplevt att de blir misstrodda, att familjen istället har fått rätt och att det inte finns någon hjälp att få.

Det har också funnits exempel i samtalen på att den utsatta får höra talas om eller på något annat sätt blir uppmärksammas på sådant som ska få henne eller honom att förlora hoppet, som att höra talas om släktingar som dött/blivit dödade eller då familjemedlemmar och släkt har firat polisens beslut att lägga ner en brottsutredning som den utsatta varit med och initierat.

I andra ärenden har hotet mot de utsatta ”ärvts” och förts över från äldre generationer. I flera ärenden handlar det om barn vars syskon placerats utifrån hedersrelaterat våld många år tidigare och som själva levt kvar i hemmet med föräldrar och släkt som fortsatt utöva våld och förtryck.

De som ringer telefonen kan behöva stöd i hur de kan agera såväl med hänsyn till befintlig lagstiftning (beroende på om den utsatta är över eller under 18 år) som till möjligheten att fortsätta bygga en förtroendefull relation till den utsatta. De som ringer till den nationella stödtelefonen kan i vissa fall själva ha påverkats av våldet och av rädslan och ambivalensen hos de utsatta. De kan vilja agera men vara för rädda för konsekvenserna för att gripa in mer i ärendet. De kan också ha normaliserat situationen och uppleva vanmakt då de saknar handlingsalternativ, förtroende för andra aktörer och har svårt att se något hopp om förändring för de utsatta. I andra fall kan de som ringer sakna erfarenhet om våldsutsatta barns och vuxnas reaktioner i mötet med myndigheter

och andra. De utsatta kan upplevas som förvirrade, osammanhängande, ambivalenta, destruktiva och ta tillbaka eller förminska tidigare utsagor. I dessa situationer kan den som ringer ifrågasätta tidigare bedömningar och känna sig osäkra kring hur de bör agera.

Socialsekreterare hamnar ofta i svåra dilemman under ett ärendes gång. Exempel på detta är när en anmälan kommer in om att ett barn är utsatt för kontroll, begränsningar, hot om våld och våld. Socialtjänsten agerar genom att träffa barnet, ställa frågor och barnet berättar vad det har varit med om. Inte sällan finns det information från till exempel skolpersonal och andra som finns runt barnet som styrker det barnet berättar. Socialtjänsten ser till att omhänderta och skydda enligt socialtjänstens skyldighet enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Men när det har gått en period och socialsekreteraren är mitt i utredningsarbetet kan det uppstå en stor osäkerhet till exempel på grund av att barnet mår dåligt, känner rädsla och plötsligt ändrar eller tar tillbaka sin berättelse. Föräldrarna säger liknande saker i mötet med socialsekreteraren; att barnet hittat på, att barnet blivit påverkat av sina kamrater etc. Då tenderar socialsekreterare att följa med i den ambivalens som uppstår i samband med att barnet tar tillbaka eller förminskar det hon eller han har varit med om.

Samtalen kring de ärenden som rör barn under 18 år där socialtjänsten har ett tydligt ansvar för barnets skydd är ofta mycket omfattande. Det Nationella Kompetensteamet arbetar utifrån sin sakkunskap till exempel om riskbedömningar och om hur barn kan reagera i sådana situationer. Det handlar om att stötta den enskilda socialsekreteraren i att ”ta kontroll” över ärendet, att inte dras med i ambivalensen, inte tvivla när det gäller barnets första berättelse utan visa på externa faktorer och förhållanden som stödjer den första bedömningen. Det Nationella Kompetensteamet lyfter fram barnperspektivet och vikten av att förstå att våld påverkar barn på många olika sätt och att barnet reagerar ”normalt” på en ”onormal” situation. Det kan handla om att barnet behöver få visa inför familj och släkt att uppgifterna har tagits tillbaka men det behöver inte betyda att barnet inte har varit utsatt eller är i behov av skydd.

Det Nationella Kompetensteamet erfarenhet är att det i flera ärenden har funnits en uttalad ambition initialt att upprätthålla kontakten mellan barn och även utsatta vuxna och deras familjer. I en del samtal har socialtjänsten velat diskutera familjearbete. Det Nationella Kompetensteamet betonar i dessa ärenden de stora risker som kan finnas i det enskilda ärendet utifrån en strukturerad bedömning av situation. Det finns också risker utifrån den kunskap och erfarenhet som finns både nationellt och internationellt kring att involvera familj och släkt i ärenden i en hederskontext. Vårdnadshavare till barn eller unga som blivit placerade på grund av hedersrelaterat våld kan dock behöva stöd från socialtjänsten, exempelvis krissamtal med fokus på familjens egen situation, det vill säga stöd som inte har någon koppling till en strävan att återförenda familjen. Om det finns syskon som är kvar i familjen är det viktigt att socialtjänsten uppmärksammar dem och inleder utredning för att ta reda på deras situation.

I flera ärenden där det Nationella Kompetensteamet har fortsatt att vara med i processen så har erfarenheten varit att barnen blivit trygga och berättat mer om utsattheten efter en period i placering och tagit tillbaka uttalandet att de vill återvända hem. I andra ärenden har det framkommit att i ett tidigare skede i ärendet, innan socialsekreteraren ringt till den nationella stödtelefonen, så har hon eller han tvekat på sina första bedömningar, dragits med i ambivalensen och beslutat om att barn ska hem utan noggranna hot- och riskbedömningar och säkerhetsplaneringar. Detta har olyckligtvis lett till att barn i vissa fall har förts ut ur landet och utsatts för barn- och tvångsåktenskap. Utöver den utsatta situationen för de enskilda barnen så påverkar dessa ärenden alla som är inblandade; socialsekreterare, poliser, lärare, familjehem och

vänner till barnen kan må mycket dåligt och påverkas över tid av att barnen inte har skyddats tillräckligt. Socialsekreterare kan också påverkas av det faktum att de blivit manipulerade av föräldrar i syfte att barnet ska få återvända hem till dem.

I ett fåtal ärenden som rör utsatta över 18 år och där den som har ringt till den nationella stödtelefonen upplever att de inte har den utsatta med sig men själv bedömer den utsattas situation som oerhört riskfylld så har det Nationella Kompetensteamet pratat direkt med den utsatta. I dessa ärenden har den som ringt till den nationella stödtelefonen också deltagit under samtalet. Syftet har varit att stärka och motivera både den utsatta och den yrkesverksamma i hur de kan reflektera kring den aktuella situationen, framtiden och behovet av stöd och skydd.

Andra sätt som det Nationella Kompetensteamet har använt för att stärka de yrkesverksamma vad gäller att förstå våldsdynamiken och dess konsekvenser, har varit att ge muntlig och skriftlig information om behovet av långsiktiga och tydliga stödinsatser som kontaktperson och skyddat boende med kompetens om våld och dess konsekvenser.

Behov av råd kring agerande och insatser

De som ringer till den nationella stödtelefonen för råd och vägledning i ärenden, sitter ofta i svåra dilemman och kan ha flera omfattande frågeställningar som rör det enskilda ärendet. I flera fall handlar det om akuta situationer där den som ringer är i behov av vägledning för att stämma av bedömningar kring stöd och skydd. När det gäller samtal från skolpersonal har i en del fall ett övergripande ”budskap” varit att hänvisa till och ”påminna” om anmälningsskyldigheten till socialtjänsten samt att uppmana den som ringer att anmäla då det funnits en oro för att ett barn far illa. En hel del samtal handlar om omhändertaganden av barn och unga samt placeringar av barn, unga och vuxna enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Även frågor som rör placeringar enligt SoL har kommit upp. Det kan röra sig om frågor inför ett omhändertagande/en placering och om frågor som rör redan placerade barn, unga eller vuxna. Som tidigare nämnts ger samtalen en bild av en omfattande utsatthet som har pågått systematiskt under lång tid och ofta påverkat flera barn/syskon i en och samma familj.

Det Nationella Kompetensteamet motiverar den som ringer att återkoppla under ärendets gång. Det är i regel långa och i vissa fall flera samtal i ett och samma ärende och nya frågeställningar uppkommer efter hand.

Frågorna handlar till exempel om:

- Ärenden som rör bortförda barn eller unga, till exempel vad gäller risker med att ha kontakt med dem, hur man ska kunna ta reda på var de befinner sig och vilka myndigheter som kan hjälpa till för att den bortförda personen ska kunna återvända till Sverige
- Hur man ska förstå och tolka och ställa sig till det föräldrar säger när ett barn har blivit omhändertaget
- Hur socialtjänsten ska ställa sig till placerade barn och unga som vill tillbaka hem
- Hur socialtjänsten ska agera då flickor rymt från boenden
- Vad för slags skyddat boende en utsatt kan behöva

- Särskilda behov i förhållande till pojkar, hbtq-personer, personer med intellektuell funktionsnedsättning, par, asylsökande och ensamkommande barn
- Behoven hos de utsatta av psykologisk eller annan hjälp på grund av depression, självskadebeteende, suicidtankar och var den hjälpen finns att få
- Lagstiftning i andra länder, i ärenden som rör utsatta personer som är bosatta utomlands
- Hur en strukturerad hot- och riskbedömning ska analyseras för att vara till vägledning i beslut om insatser

Övergripande råd och vägledning till personal från socialtjänsten som har ringt till den nationella stödtelefonen har till exempel handlat om att understryka socialtjänstens generella ansvar för våldsutsatta personer, vikten av att de utsattas behov av stöd och skydd är i fokus och betydelsen av att ta emot och visa tilltro till de utsattas berättelser. Vikten av att tänka långsiktigt vad gäller stöd, hjälp och skydd till utsatta är också en övergripande aspekt som det Nationella Kompetensteamet lyfter upp i samtalen.

I samtal som kommer från socialtjänsten om en våldsutsatt kvinna eller om ett våldsutsatt barn ställer det Nationella Kompetensteamet frågor om kvinnan har barn respektive om det våldsutsatta barnet har syskon. Om detta är fallet så behöver det ofta ”påminnas” om att socialtjänsten har ansvar för att, i enlighet med SoL, inleda utredning även på dessa barn, eftersom de förbises i relativt hög utsträckning. En annan specifik fråga som rör socialtjänstens utredningar och som det Nationella Kompetensteamet ger råd om är möjligheten att sekretessbelägga delar av en utredning.

Stöd, skydd, säkerhet och risker

Råd på dessa områden handlar exempelvis om att:

- Motivera utsatta personer att ta emot erbjudanden om skydd eller stöd och hjälp
- Vidta åtgärder inom ramen för en utredning i rätt ordning, med fokus på den utsattas säkerhet och behov av skydd
- Informera om hur man ansöker om skyddade personuppgifter och hur man förnyar en ansökan
- Möjligheten för till exempel en våldsutsatt kvinna som skilt sig från sin våldsutövande man att söka asyl på nya skäl/egna skäl

I några ärenden har det Nationella Kompetensteamet även erbjudit stöd i att tolka och analysera resultat av hot- och riskbedömningar samt reflektera över vilka insatser som kan behöva göras utifrån dem.

Omhändertaganden och placeringar

Många frågor handlar om omhändertaganden och placeringar – om att bedöma behovet av detta, det vill säga riskerna med att inte omhänderta och placera, om hur man bör gå tillväga etc. På grund av de ofta allvarliga situationerna som de utsatta personerna befinner sig i är det relativt ofta som det Nationella Kompetensteamet ger rådet att placera samt att man bör placera långt bort från hemorten och att det behövs adekvat stöd i samband med en placering.

Råden, vägledningen och informationen som ges i dessa sammanhang rör bland annat:

- Omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU

- Möjligheten och behovet av att hemlighålla vistelseadressen och att ansöka om umgängesbegränsning
- Behovet av att ansöka om sekretess hos förvaltningsrätten för vissa delar i ansökan
- Hur ansökan enligt LVU kan formuleras utifrån utsatthet för hedersrelaterat våld
- Exempel på domar från förvaltningsdomstol och Kammarrätt
- Hur socialtjänsten kan argumentera inför förvaltningsrätten
- Placering av en utsatt person i en annan kommun än hemkommunen
- Att § 3 LVU kan vara tillämplig

Behov av externt stöd, strategier och stärkt mandat

Det är inte ovanligt att de som ringer saknar stöd från en chef eller saknar kollegor att ”bolla” sina frågor och bedömningar med. De kan mycket väl ha kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck och erfarenhet av ärenden men de är ensamma i sitt arbete vilken skapar en känsla av otrygghet, osäkerhet och maktlöshet. Vissa känner också press i förhållande till sina chefer när det till exempel gäller långvariga placeringar på grund av de kostnader som detta innebär – och ringer till den nationella stödtelefonen för att få stöd i sina bedömningar av de utsattas behov av skydd och stöd. I dessa fall kan den som ringer uppleva att stödet i bedömningen från en extern nationell aktör är en styrka i argumentationen med kollegor, chefer eller politiker.

En socialsekreterare ringer angående ett barn, då det framkommit att barnet utsatts för våld av olika slag och socialtjänsten måste skydda barnet. Den enskilda socialsekreteraren har gjort strukturerade bedömningar utifrån skyddsbehov, säkerhetsplanering och insatser i det akuta skedet, men får inte gehör och stöd av kollegor, chefer eller politikerna i nämnden. Socialsekreteraren ringer då till det Nationella Kompetensteamet för att för det första få sin bedömning bekräftad, till exempel om de ”tänker rätt” eller om de har missat något och för det andra för att inför samtal med chefer och politiker få stöd av det Nationella Kompetensteamet när det gäller att hitta argument utifrån sakkunskap, lagstiftning, risker och behovet att skydda ett barn.

I några samtal har socialsekreterare berättat att det finns ett behov av att säga att man har konsulterat det Nationella Kompetensteamet för att få igenom sina beslut, då chefer eller ansvariga politiker inte alltid förstår. I vissa ärenden där barn har omhändertagits och placeras på grund av hedersrelaterat våld så har beslutet omprövats efter en period. Socialsekreterare berättar att eftersom det handlar om stora kostnader och långa placeringar så känner de en mycket stark press från chefer eller nämnden att motivera varför insatserna är nödvändiga.

I andra ärenden kan den som ringer uppleva ett bristande förtroende eller mandat i förhållande till andra externa aktörer. Det kan handla om fall då skolan är rädda för att socialtjänsten ska informera föräldrarna om deras orosanmälan utan att förstå vilken fara detta kan innebära för barnet. Eller att frivilliga organisationer eller ungdomsmottagningen har dåliga erfarenheter av att anmäla till socialtjänst och polis och är rädda att de ska förvärra hotet genom anmälan. I dessa fall kan den nationella stödtelefonen bidra med att ta fram strategier och argument inför att den som ringer ska konsultera andra yrkesverksamma.

Skolpersonal ringer och uttrycker oro för en elevs utsatta situation och att de har fått information av eleven själv om stor utsatthet och rädsla. Skolpersonalen uttrycker en rädsla för att anmäla till socialtjänsten på grund av dåliga erfarenheter i något eller några tidigare ärenden. De känner sig därför

inte trygga med att anmäla, litar inte på socialtjänsten, eller upplever att de måste bevisa det de anmäler oro för.

I dessa samtal understryker det Nationella Kompetensteamet skolans skyldighet att anmäla vid minsta oro om att ett barn far illa och tar också upp att skolan inte ska "utreda" saken utan att det är socialtjänstens ansvar att göra det. Det Nationella Kompetensteamet tar i dessa samtal upp hur skolpersonalen kan gå tillväga inför en anmälan till socialtjänsten.

I vissa ärenden kommer upplevelsen av bristande mandat upp mer indirekt genom det Nationella Kompetensteamets frågor. Det är inte ovanligt att socialtjänsten ringer till den nationella stödtelefonen och berättar om omfattande hot och våld i ärenden. Då det Nationella Kompetensteamet frågar om socialtjänsten har gjort en polisanmälan eftersom det har förekommit allvarliga brott i ärendet kan socialtjänsten svara att de inte har polisanmält och ha liknande argument som skolan kan ha i förhållande till socialtjänstanmälan. Socialtjänsten kan förmedla en rädsla över att ärendet kommer att läggas ner, att det saknas bevis, att den utsatta kanske inte kommer att vilja vittna etc. Det Nationella Kompetensteamet resonerar i dessa fall med den som ringer kring eventuella fördelar med att anmäla och om det finns risker med att inte göra det. Det Nationella Kompetensteamet understryker vikten av att det är polis och åklagare som kan utreda brotten och besluta om huruvida ett ärende ska fortsätta utredas eller läggas ner.

I de ärenden där den som ringer till den nationella stödtelefonen upplever att de saknar mandat i förhållande till andra aktörers ansvar för fysiskt, psykiskt, socialt och rättsligt skydd och stöd till den utsatta så lyfts möjligheten för det Nationella Kompetensteamet att vägleda även dem fram. I flera ärenden så har andra aktörer i ärendet själva tagit kontakt med det Nationella Kompetensteamet och i andra fall så har det Nationella Kompetensteamet istället initierat kontakt med andra aktörer som exempelvis socialtjänst, åklagare eller polis på uppdrag av den som ringt till den nationella stödtelefonen.

I dessa ärenden har det Nationella Kompetensteamet också kunnat stärka den som ringer genom muntlig och/eller skriftlig information om till exempel:

- Den nya lagstiftningen om äktenskapstvång
- Möjligheten att anmäla allvarliga brister i socialtjänst eller hälso- och sjukvård till Inspektionen för vård och omsorg (IVO)
- LVU-domar
- Särskilt kunniga jurister, poliser, rättsläkare och åklagare inom området
- Särskilt kunniga inom andra myndigheter och ideella organisationer
- Olika publikationer om hedersrelaterat våld och förtryck

Avslutande reflektioner och förslag

Länsstyrelsen Östergötlands arbete för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck består av flera olika delar:

- Det Nationella Kompetensteamets uppgifter och arbete, varav utbildningsinsatserna utgör en viktig del
- De övriga regeringsuppdragen inom området
- Erfarenheterna från den nationella stödtelefonen
- Samverkan med övriga länsstyrelser, i myndighetsnätverket ”Gift mot sin vilja” och med ideella organisationer

Frågorna om råd och vägledning till den nationella stödtelefonen bidrar till att kunna identifiera kunskapsbehov i de yrkesgrupper som kontakter Nationella Kompetensteamet. Detta är i sin tur ett underlag när Länsstyrelsen Östergötland i samarbete med andra länsstyrelser och nationella myndigheter anordnar utbildningsinsatser, sprider kunskap genom bland annat webbplatsen *hedersförtryck.se* och de material som Länsstyrelsen Östergötland tagit fram samt ger stöd, till exempel för att utveckla samverkan.

Detta avslutande avsnitt fokuserar på de iakttagelser och erfarenheter som gjorts inom ramen för det Nationella Kompetensteamets arbete samt de förslag som Länsstyrelsen Östergötland har när det gäller det fortsatta arbetet för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor.

Iakttagelser och reflektioner

Utsattheten

Utsatta barn

En av de viktigaste iakttagelserna från såväl den nationella stödtelefonen som det Nationella Kompetensteamets övriga arbete är barns allvarliga och omfattande utsatthet. Att det i så stor utsträckning handlar om barn under 18 år som uppges vara direkt utsatta eller nära anhörig till någon som är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck är viktigt att synliggöra. Bristen på ett barnrättsperspektiv är också något som Länsstyrelsen Östergötland genomgående uppmärksammar. Det finns behov av ett ökat fokus på kunskap om barns utsatthet, deras livsvillkor och utsatta belägenhet. Detta är också något som Länsstyrelsen Östergötlands har tagit upp i remissvaren på två betänkanden; *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*²⁶ och *Barns och ungas rätt vid tvångsvård*.²⁷ Detta är viktigt eftersom det aktualiserar flera frågor som generellt inte behandlas eller infångas av nationella satsningar inom området mäns våld mot kvinnor. Det handlar om förövare som barnet står i ett starkt beroendeförhållande till och där vi vet mindre (än när det gäller mäns våld mot kvinnor) om till exempel deras möjlighet att sätta ord på sin utsatthet, bryta upp och återhämta sig.

²⁶ SOU 2015:55.

²⁷ SOU 2015:71.

Samhällets begränsade möjligheter att nå barn med skydd, stöd och behandling framkommer också av en nyligen publicerad studie där alla ansökningar enligt 2 § LVU för barn mellan 13-18 under ett år i Sverige har granskats.²⁸ Av studien framkommer att av alla 196 barn som var aktuella för vård enligt 2 § LVU så uppgavs 70 procent, 137 barn, ha utsatts för våld. Av dessa beskrevs 46 ungdomar som utsatta för våld knutet till heder, tvångsäktenskap och oskuld. Ett centralt resultat i studien var att ungas egna aktiva avslöjande av våldsutsatthet och behov av skydd kan ses som avgörande för att de skulle aktualiseras för vård enligt 2 § LVU. Av de 137 unga för vilka våldsutsatthet lyftes fram kategoriserades 71 procent som att de själva tagit initiativet till att berätta om våldet och att söka skydd. Processen efter att våldet avslöjats för myndigheter beskrevs i majoriteten av ärendena som mycket svår för de unga med hög grad av press, hot, förnekande och skuldbeläggande från både våldsutövande och icke våldsutövande närstående. Resultaten visar att närståendes våldsutövande pågått under lång tid utan att ha uppmärksamats av myndigheter eller utan att tidigare anmälan, utredning och frivilliga insatser enligt socialtjänstlagen räckt för att skydda barnen från upprepat våld. Detta aktualiserar vikten av att reflektera kring vilka möjligheter myndigheter har att upptäcka våldsutsatthet, veta om barn skyddas från närståendes våld under pågående utredning enligt socialtjänstlagen och säkerställa att de får tillgång till långsiktigt skydd, stöd och behandling efter avslutad utredning.

I remissvaret på betänkandet *Barns och ungas rätt vid tvångsvård*²⁹ lyfter Länsstyrelsen Östergötlands upp att det ofta läggs en alldeles för stor börda på barn att vara delaktiga i anmälan, utredning och insatser som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Utredningar kring våld präglas ofta av ord mot ord-situationer där extern bevisning saknas. Istället läggs en stor börda på barnet att själv beskriva sin utsatthet för våld och sitt behov av skydd. Om barnet under utredningen, exempelvis under det omedelbara omhändertagandet, tar tillbaka sina uppgifter kan socialtjänsten inte sällan tveka inför att ansöka om LVU. Vid sidan av flera andra utvecklingsområden kring våldsutsatta barn så lyfter vi i remissvaret fram att det är viktigt att ansvariga myndigheter resonerar kring hur de kan avlasta barn vad gäller att initiera och bära bevisbördan i en skyddsprocess.

Utsatta personer som är myndiga

Länsstyrelsen Östergötlands erfarenhet är att det även är viktigt att uppmärksamma utsatta personer som är myndiga och att det i dessa fall kan behövas motivationsarbete från myndigheters sida för att de utsatta i högre grad ska vilja och våga ta emot stöd och hjälp från myndigheter. Det finns i samtalen till den nationella stödtelefonen exempel på myndiga personer, framför allt kvinnor, som beskrivs som uppgivna och helt utan hopp om att få bestämma över sina egna liv, inte minst om de vill gifta sig och i så fall med vem samt exempel på kvinnor som är utsatta för våld av sina makar men som upplever att skilsmässa är otänkbart och något som dessutom skulle innebära stora risker för både dem och barnen.

Allvarlig utsatthet och konsekvenserna

Många av ärendena handlar om oerhört allvarlig utsatthet; mycket grovt fysiskt våld, utstuderat psykiskt våld som exempelvis att totalt frysa ut någon eller att systematiskt håna och kränka någon, extrem kontroll och omfattande begränsningar av livsutrymmet och självbestämmandet för de utsatta.

²⁸ Linell, H. (2015) The process of disclosing child abuse: a study of Swedish Social Services protection in child abuse cases. *Child and Family Social Work*.

²⁹ SOU 2015:71

Det är också i många ärenden tydligt vilka konsekvenser som våldet och kränkningarna kan leda till för de utsatta; som en mycket stark rädsla för familjen och släkten och även för att myndigheter inte ska kunna hjälpa dem. Det kan även leda till starka känslor av ensamhet, uppgivenhet och hopplöshet.

Barnäktenskap och ensamkommande barn

Ärendena visar både på välbekanta mönster och ärenden och på ”nya” mönster och ärenden. Det tydligaste exemplet på det senare är de ärenden som beskrivits tidigare som rör ensamkommande flickor som blivit bortgifta som barn, detta är en grupp som behöver uppmärksammas för att dessa flickors rättigheter ska kunna tillgodoses. Enligt den nya lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 2014 är det förbjudet för barn att gifta sig, de dispensmöjligheter som tidigare fanns är borta. När det däremot gäller utländska barnäktenskap, då ingen part har anknytning till Sverige, kan dessa endast erkännas om det föreligger synnerliga skäl.

Länsstyrelsen Östergötland vill understryka att riskerna med barnäktenskap är många och väl kända,³⁰ som till exempel att flickorna förnekas sin barndom, deras utbildning avbryts, hälsan riskeras, risken för våld och övergrepp ökar och flickornas möjligheter begränsas. Flickor som är på flykt riskerar att utsättas för till exempel barnäktenskap, våldtäkter och människohandel. Se även nedan under ”Utvecklingsområden och förslag”. En annan reflektion Länsstyrelsen Östergötland gjort över just ensamkommande barn är att situationen, utsattheten och behoven hos ensamkommande flickor respektive pojkar på flera sätt tydligt skiljer sig åt.

Övriga reflektioner

Länsstyrelsen Östergötland vill också kort lyfta upp ytterligare reflektioner som både handlar om utsattheten och om myndigheter i förhållande till de som är utsatta:

- Utsatthet finns bland både nyanlända och de som varit i Sverige i många år.
- Att det har framkommit i ärenden som rör utsatta barn att deras föräldrar, som är de som utövar våldet och/eller förtrycket, själva har blivit tvångsgifta med varandra. Dessa ärenden visar på att de hedersrelaterade normerna tenderar att bestå över tid och att våld och förtryck fortsätter över generationer.
- Att det i ett par ärenden funnits planer på att tvinga flickor till så kallade oskuldskontroller.
- Myndigheter som påverkas/manipuleras av vårdnadshavarna till de utsatta barnen, till exempel i syfte att placera barn eller unga ska återvända till familjen.
- I vissa fall de stora behoven av att motivera utsatta myndiga personer att ta emot skydd, stöd och hjälp från myndigheter.
- Utsatta barn och unga som har tappat förtroende för myndigheter.
- Ärenden där tidigare insatser inte varit tillräckliga eller adekvata.
- Bristande förtroende mellan myndigheter, som till exempel tar sig uttryck genom att skolor inte anmäler oro för barn till socialtjänsten på grund av att man är orolig att detta kan utsätta barnet för risker.
- Det är de utsatta barnen själva som söker hjälp, till exempel hos en kurator i skolan eller en skolsköterska, det är inte de yrkesverksamma som uppmärksammar barnen.

³⁰ Se bland annat Barnombudsmannen: <http://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/vart-arbete/nya-remissvar/2012/11/betankandet-sou-201235-starkt-skydd-mot-tvangsaktenskap-och-barnaktenskap> och UNICEF: <https://unicef.se/fakta/barnaktenskap>.

Aktuell statistik och uppgifter om utsatthet

Som ett komplement till bilden av utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck som ärendena till den nationella stödtelefonen ger, redovisas här vissa uppgifter och statistik från andra myndigheter och organisationer.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) har gjort en kartläggning av ungas sexuella och reproduktiva rättigheter där det ingår en enkät med bland annat frågor om respondenterna upplever att de får vara ihop med respektive gifta sig med vem de vill.³¹ Resultaten visar att nio procent upplever att de inte får/att det finns begränsningar när det gäller att vara ihop med den de vill och elva procent att de inte får/ att det finns begränsningar när det gäller att gifta sig med den de vill.³² En tidigare undersökning från MUCF (dåvarande Ungdomsstyrelsen) från 2009 visade att fem procent av de tillfrågade hade begränsningar i sitt val av partner, vilket motsvarade 70 000 unga i samma åldersgrupp i befolkningen.³³ De två undersökningarna är dock inte jämförbara.

Brottsförebyggande rådet

Den 1 januari 2015 infördes brottskoder för brotten äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa (som infördes i brottsbalken den 1 juli 2014) samt för brott mot lagstiftningen om könsstympning av kvinnor (en lagstiftning som funnits sedan 1982). Enligt Brottsförebyggande rådets (Brå) preliminära statistik över anmälda brott år 2015 anmäldes 46 brott rubricerade som äktenskapstvång eller vilseledande till tvångsäktenskapsresa. Inget brott har hittills lett till åtal. Under samma period anmäldes 14 brott som rörde könsstympning av flickor eller kvinnor. (Enligt en tidigare kartläggning gjordes 46 polisanmälningar rörande könsstympning av flickor och kvinnor under perioden 1982 – 2010.³⁴) Endast två brott har hittills lett till fällande domar.

Origo

Origo är ett resurscentrum i Stockholms län mot hedersrelaterat våld och förtryck dit yrkesverksamma, ideellt verksamma och utsatta ungdomar kan vända sig för stöd. Verksamheten startade i början av 2013. Under 2014 kontaktades de av yrkesverksamma och ideella aktörer i 284 nya ärenden (varav 43 procent från socialtjänst, 19 procent från skola och 14 procent från polisen). Samma år kontaktades de av 119 nya ungdomar (varav 86 procent unga kvinnor och 14 procent unga män). 2015 kontaktades de av yrkesverksamma och ideella aktörer i 279 nya ärenden (varav 43 procent från socialtjänsten, 18 procent från landsting och 16 procent från skola) och av 112 nya ungdomar (varav 91 procent unga kvinnor och 9 procent unga män).

RFSL

Under 2014³⁵ hade RFSL (Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter) genom sin brottsofferjour kontakt med 23 personer som sökte stöd på grund av hedersrelaterat våld (av totalt 182 stödsökande). Det är dock enligt RFSL möjligt att fler skulle kunna räknas som utsatta för just hedersrelaterat våld eftersom gränsen mellan detta våld och andra typer av våld, som exempelvis hatbrott, inte alltid är tydlig.

³¹ Enkäten riktades till 5 000 personer i 16 – 25-årsåldern och svarsfrekvensen var 46 procent.

³² Fokus 15. Ungas sexuella och reproduktiva rättigheter, MUCF (2015).

³³ Ungdomsstyrelsen, 2009

³⁴ Nationellt centrum för kvinnofrid (2011).

³⁵ Statistik för 2015 hade inte ännu tagits fram när denna rapport publicerades.

Rädda Barnen

Rädda barnen driver ett stödforum som utsatta barn och unga kan chatta med eller mejla till, där de som svarar är representanter för organisationer som ingår i projektet ”Kärleken är fri”. Verksamheten startade i februari 2015 och i februari 2016 kommer Rädda Barnen att presentera den första sammanställningen av statistik utifrån de kontakter man haft med utsatta.

Exempel på myndigheters agerande

Bland ärendena som kommit till den nationella stödtelefonen finns både exempel på hur myndigheter agerat snabbt med utgångspunkt i de utsattas situation och behov och exempel på bristfälligt agerande, exempelvis för att ett barnperspektiv helt tycks ha saknats eller för att myndigheter låtit lång tid gå utan att agera trots att barnet eller den unge befunnit sig i en mycket utsatt situation.

Det finns exempel från kommuner utan tidigare erfarenhet av hedersrelaterade ärenden som har hört av sig för råd och vägledning, vilket har lett till att de har reflekterat över och vidtagit åtgärder för att utveckla arbetet till exempel genom att utbilda personal och att ta fram tydliga rutiner både för det interna arbetet och för extern samverkan.

Det finns också exempel på socialtjänst som i enskilda ärenden arbetat målmedvetet med att motivera utsatta myndiga personer att ta emot erbjudanden om skydd och stöd.

När det gäller bristfälligt agerande finns exempel på ärenden som handlat om flickor som har förts utomlands, trots att myndigheter haft kännedom om deras situation och utsatthet och i vissa fall då det även funnits polisanmälningar, se ”Utvecklingsområden”.

Det finns också många exempel på samtal där det Nationella Kompetensteamet behöver ”påminna” om/uppmana socialtjänsten att inleda utredning på syskon till utsatta barn eller barn till en utsatt kvinna, vilket de har en skyldighet att göra enligt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd.³⁶ I ärendena till den nationella stödtelefonen har det framkommit uppgifter om drygt 200 personer (majoriteten barn under 18 år) som antingen är syskon till ett utsatt barn eller barn till en utsatt kvinna, dessa ingår dock inte i statistiken över ärenden eftersom det inte funnits någon information om barnen.

Bristande kunskap och förutsättningar

Samtalen till den nationella stödtelefonen visar på en stor vilja och ett stort engagemang hos de yrkesverksamma och i vissa fall ideellt verksamma som ringer – samtidigt som de visar på brister i kunskap och bristande förutsättningar för att agera.

I vissa fall är det generell kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck eller kunskap om gällande lagar och normering som saknas. I andra mer specifik kunskap, till exempel om hur man gör en hot- och riskbedömning och analyserar resultatet av den, hur man kan förhålla sig till och arbeta när barn eller unga som är placerade blir ambivalenta och vill återvända till familjen eller om kollektivistiska strukturer.

När det gäller förutsättningar som brister kan detta handla om att det generellt i en myndighet eller verksamhet saknas kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck eller att det inte finns fungerande rutiner för intern eller extern samverkan. Det har också i vissa ärenden varit tydligt att socialtjänsten kännetecknats av hård belastning, stress och stor personalomsättning samt i en del ärenden att det är oerfarna och ibland

³⁶ SOSFS 2014:4.

nyutexaminerade socialsekreterare som fått svåra ärenden som handlat om hedersrelaterat våld och förtryck. Det finns också exempel på att handläggare saknar stöd från den egna verksamheten och att de har behov av handledning som inte tillgodoses.

Det Nationella Kompetensteamets och den nationella stödtelefonens funktion

Det Nationella Kompetensteamets funktion

Genom de utbildningssatsningar som genomförs fyller det Nationella Kompetensteamet en viktig funktion genom att utbilda samt dela erfarenheter av arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. En viktig del har varit att informera om och synliggöra de särskilda uttryck för hedersrelaterat våld och förtryck som är barn- och tvångsåktenskap, inklusive den relativt nya lagstiftningen, samt könsstymning av flickor och kvinnor.

För att fylla de behov som finns av kunskap, information och stöd som i förlängningen ska leda till att utsatta får rätt stöd och skydd bedömer Länsstyrelsen Östergötland för det första att det är nödvändigt att det Nationella Kompetensteamet består och även fortsättningsvis kommer att bestå av personer med olika kompetens, med praktisk erfarenhet från att arbeta inom området och med teoretiska kunskaper. För det andra är det även nödvändigt med det samarbete som finns inom ramen för olika nätverk mellan Länsstyrelsen Östergötland/Nationella Kompetensteamet och övriga länsstyrelser, nationella myndigheter samt ideella organisationer.

Den nationella stödtelefonens funktion

Länsstyrelsen Östergötlands bedömning är att den nationella stödtelefonen fyller en viktig funktion genom att, utöver att ge konkreta och avgränsade råd och svar på frågor, även är ett stöd under processen i ärenden. Det kan handla om att den som ringer får sina tankar och/eller bedömningar bekräftade, att råden och vägledningen bidrar till att de utsatta får det stöd som de har behov av och rätt till eller att den som ringer får insikt om allvaret i en situation. Den nationella stödtelefonen fyller även en funktion genom att bryta yrkesverksammas ”normalisering” av de våldsutsattas situation och utgöra en motvikt till den vanmakt som de som ringer i vissa fall ger uttryck för.

Samtalen har också lett till att de som ringer reflekterar över hur de kan utveckla sitt arbete och har blivit en start för att till exempel ta fram rutiner för hanteringen av dessa ärenden eller anordna utbildningsinsatser. Råden och vägledningen i samtalen kompletteras dessutom ofta med att olika publikationer, domar, länkar till forskning etc. skickas som ett ytterligare stöd.

Det Nationella Kompetensteamet har vid några tillfällen fått samtal från handläggare som uttryckt oro över att inte få stöd och gehör hos ansvarig chef när det gäller deras egna bedömningar av vilka stöd- och skyddsinsatser den utsatta har behov av. I de fallen har det Nationella Kompetensteamet tagit kontakt med beslutsfattare/chefer och haft en dialog om vilka bedömningar det Nationella Kompetensteamet gör och varför i de enskilda ärendena. Detta har gett ett positivt gensvar och lett till att de utsatta fått adekvat skydd och stöd.

Utvecklingsområden och förslag

Länsstyrelsen Östergötlands bedömning och uppfattning är att det är nödvändigt med fortsatta riktade satsningar för att fortsätta arbetet med att motverka hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor. Utgångspunkten för kommande satsningar måste vara de utsattas behov av stöd och skydd samt yrkesverksammas och ideellt verksammas behov av kunskap och vägledning. Länsstyrelsen Östergötland vill även poängtera vikten av förebyggande insatser, både generella och riktade.

Länsstyrelsen Östergötland anser att det är nödvändigt med långsiktiga satsningar för det fortsatta arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck samt att vissa delar av detta arbete behöver permanentas, se nedan under ”Förslag”.

I avsnittet ”Utvecklingsområden” nedan tas områden och frågor upp som Länsstyrelsen Östergötland anser att det finns behov av att uppmärksamma och utveckla, men där inga konkreta förslag lämnas. I avsnittet ”Förslag” däremot lämnas konkreta förslag som gäller vissa områden och frågor.

Utvecklingsområden

Två viktiga generella förutsättningar för att utveckla arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer, som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor, är enligt Länsstyrelsen Östergötland att:

- det **avsätts adekvata resurser för arbetet** och att
- **arbetet är förankrat hos chefer och politiker** på lokal, regional och nationell nivå
- Ett generellt utvecklingsområde är **samverkan** som behöver utvecklas på olika nivåer: på departementsnivå (frågorna hör till exempel till Socialdepartementets, Justitiedepartementets och Utrikesdepartementets ansvarsområden), mellan myndigheter på nationell nivå som har uppdrag och ansvar som berör området (exempelvis Socialstyrelsen, Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och Skolverket) samt på regional och lokal nivå (verksamheter som socialtjänsten, hälso- och sjukvården, polis, åklagare och skolan).
- Det finns fortsatt stora **behov av utbildning, fortbildning och kompetenshöjning** för yrkesverksamma och ideellt verksamma när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer. Det är även viktigt att ansvariga chefer och politiker har kunskap inom området så att de kan ge rätt förutsättningar i fråga om resurser och stöd.
 - Enligt en rapport från Universitetskanslerämbetet (UKÄ)³⁷ finns det stora skillnader och brister när det gäller utbildning om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn på många lärosäten, särskilt på vissa lärarutbildningar. UKÄ anser att flera åtgärder behöver vidtas för att studenterna ska vara rustade att möta utsatta individer och grupper i sin kommande yrkesutövning. Detta styrks av *Nationell strategi mot mäns våld*

³⁷ Hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i högre utbildning, Rapport 2015:25 (UKÄ, 2015).

*mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*³⁸ som bedömer att utbildning om våld är obefintlig på de flesta relevanta lärosätens grundutbildningar.

- Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck på lokal och regional nivå behöver utvecklas till att bli mer **långsiktigt och hållbart** samt implementeras i det ordinarie arbetet. Länsstyrelsen Östergötland har tagit fram ett underlag som stöd för ett sådant arbete, se bilaga 2.
- **Anmälningsskyldigheten till socialtjänsten** efterlevs inte alltid trots att det finns en tydlig lagstiftning. Länsstyrelsen Östergötland är medveten om att detta är väl känt men anser att det är viktigt att påtala. Detta har framgått av många ärenden till den nationella stödtelefonen, bland annat då personal inom andra verksamheter har tvekat inför att anmäla oro för barn till socialtjänsten. Tveksamheten har berott på att de antingen inte har förtroende för socialtjänsten (till exempel vad gäller hur de kommer att agera utifrån anmälan) eller för att de upplever att de själva inte vet tillräckligt om barnets utsatthet för att anmäla. I de senare fallen förtydligar det Nationella Kompetensteamet att anmälningsskyldigheten gäller just oro och att det inte finns några krav på att den som anmäler ska veta säkert.
- **Förebyggande insatser behöver utvecklas**, både generella insatser och insatser som är riktade till särskilda grupper, exempelvis till nyanlända samt ensamkommande barn och ungdomar. Förebyggande insatser behöver vara riktade både till vårdnadshavare och till barn och unga. Det är viktigt att olika livsvillkor, normer och värderingar, till exempel synen på jämställdhet, sexualitet, barns, kvinnors och mäns rättigheter och möjligheter, synliggörs i det förebyggande arbetet, så att alla kan inkluderas och känna sig inkluderade i det. Det Nationella Kompetensteamet har också mött en efterfrågan hos yrkesverksamma på material på olika språk, det vill säga material som kan användas som underlag i det förebyggande arbetet för att diskutera och informera om olika frågor. När det gäller metoder för föräldrastöd, se *Slutredovisning – uppdrag att kartlägga förebyggande insatser i form av universellt och riktat föräldrastöd syftande till att motverka hedersrelaterat våld och förtryck samt barn- och tvångsäktenskaps och kvinnlig könsstympning*, som Länsstyrelsen Östergötland tagit fram på uppdrag av regeringen.³⁹
- **Personal som möter ensamkommande barn och unga**, till exempel personal på HVB och boenden, skolor och inom socialtjänst, behöver få kunskap, utbildning och verktyg för att de ensamkommande barnen ska få det stöd de kan ha behov av i mötet med ett nytt samhälle. I det behövs det till exempel att personalen har förståelse för de ensamkommande barnens bakgrund och att de har förmåga att samtala om exempelvis demokratiska rättigheter och jämställdhet. Detta bör kompletteras med mer riktade satsningar. Det är viktigt att ta hänsyn till att de ensamkommande barnen dock inte utgör en homogen grupp, se nedan.
- Mot bakgrund av vad som framkommit till det Nationella Kompetensteamet anser Länsstyrelsen Östergötland att det är viktigt att synliggöra behovet av

³⁸ SOU 2015:55.

³⁹ Länsstyrelsen Östergötland 2016, Rapport nr. 2016:06.

riktade insatser till **ensamkommande flickor och pojkar**, såväl förebyggande som åtgärdande insatser. Många av dessa flickor och pojkar kommer från odemokratiska samhällen/länder där mänskliga rättigheter, kvinnors rättigheter och barns rättigheter kränks allvarligt. Dessa barn och unga har rätt till att få information och kunskap om sina rättigheter, möjligheter och skyldigheter. Det är dock viktigt att både betona och ta hänsyn till att dessa flickor och pojkar inte på något sätt utgör homogena grupper – och därför inte heller deras behov av insatser.

- **Kostnaderna för placeringar** kan bli väldigt stora för kommunerna. Detta har framkommit i samtal och upplevs som ett problem. I de fall kostnader får styra huruvida placeringar sker eller inte eller vilken slags placering, riskerar man att bortse från ett brottsofferperspektiv och att barns och ungas behov av skydd och stöd inte tillgodoses. Det kan också medföra en risk för att socialtjänsten på grund av ekonomiska skäl arbetar för att utsatta barn och unga ska återvända till sina familjer, trots att detta innebär risker för dem. Det har exempelvis framkommit att handläggare av detta skäl kan känna press från sina chefer att de ska arbeta för att få hem barnen och de unga. Detta perspektiv är viktigt att lyfta när ytterligare satsningar görs på barn- och ungdomsvården.
- **Rutiner för förnyande av ansökan om skyddade personuppgifter**
Det Nationella Kompetensteamet har fått kännedom om ett problem som ibland uppstår när personer har behov av att få en ansökan om förnyande av skyddade personuppgifter beviljad. I de fallen har den tidigare våldsutsatta och hotade personen under tiden med skyddade personuppgifter inte blivit utsatt för ytterligare hot och våld, det vill säga att skyddet har fungerat. Det faktum att personen inte har blivit utsatt används dock som ett argument för visa på att skyddsbehovet inte kvarstår. Trygghetsutredningen har i betänkande *Ökad trygghet för hotade och förföljda personer*⁴⁰ lämnat förslag på bland annat en mer sammanhållen ordning för hot- och riskbedömningar och för olika skyddsåtgärder. Länsstyrelsen Östergötland har i sitt remissvar betonat att det är viktigt att ta hänsyn till det långsiktiga skyddsbehovet som ofta finns när det gäller hot på grund av att en person anses ha brutit mot hedersnormer samt uttryckt oro över de möjliga konsekvenserna av att samhället upphäver beslut om skydd av en person som är utsatt för hedersrelaterade brott. Länsstyrelsen Östergötland vill erinra om vikten av att personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck får långsiktigt skydd utifrån ovanstående resonemang och vill också betona att det är viktigt att beakta att detta även kan gälla många andra våldsutsatta personer.
- Länsstyrelsen Östergötland anser att ett utvecklingsområde är att **öka kompetensen inom rättsväsendet**. Det finns behov av expertåklagare med särskild kompetens om hedersrelaterat våld och förtryck, liksom vissa åklagare har särskild kompetens inom vissa andra områden som till exempel våld i nära relationer. Det finns också behov av ökad kompetens och kompetensförsörjning inom polisen, både för att utreda hedersrelaterad brottslighet och för att ge stöd till andra utredare som deltar i utredningarna av denna typ av brottslighet.

⁴⁰ Länsstyrelsen Östergötland var sammanfattningsvis i stort positiv till utredningen och dess förslag och tillstyrkte förslagen.

Förslag

Länsstyrelsen Östergötlands föreslår följande som ett led i att utveckla arbetet med att förebygga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck:

- **Det Nationella Kompetensteamet och den nationella stödtelefonen permanentas.** Bland både yrkesverksamma och ideellt verksamma finns behov av kunskap och utbildning samt behov av råd och vägledning i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Arbetet med att tillgodose dessa behov bör bedrivas i permanent form. Detta bygger på erfarenheterna av de utbildningar som Länsstyrelsen Östergötland/Nationella Kompetensteamet anordnat eller medverkat i och den fortsatta efterfrågan på utbildningar samt på erfarenheterna av samtalen till den nationella stödtelefonen. I samband med detta vill Länsstyrelsen Östergötland peka på att det är viktigt att ta hänsyn till att området berör frågor som är departementsöverskridande samt betona vikten av att styrningen och ledningen av arbetet organiseras på ett ändamålsenligt sätt för att leda, planera och hålla samman arbetet. Exempel på verksamheter liknande det svenska Nationella Kompetensteamet som är permanenta finns i Norge och Storbritannien.
- **Systematisk genomgång av samtliga polisanmälningar och förundersökningar som gäller brotten äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa** Länsstyrelsen Östergötland lyfte i sitt svar på lagrådsremiss *Ett effektivare straffrättsligt regelverk mot organiserad brottslighet* (SOU 2014:63) fram att det behövs en systematisk genomgång av samtliga polisanmälningar och förundersökningar. Det har, enligt preliminär statistik, under år 2015 polisanmälts 46 brott rubricerade som äktenskapstvång eller vilseledande till tvångsäktenskapsresa och hittills har inga anmälningar lett till åtal. Länsstyrelsen Östergötland anser att det behöver göras en systematisk genomgång med fokus på om de åtgärder som vidtagits i utredningarna bedöms ha varit tillräckliga och om åklagarnas motiveringar till att lägga ner förundersökningarna bedöms vara rimliga. Syftet är att få en uppfattning om varför inga åtal har väckts samt att resultatet kan användas som underlag till fortsatta utbildningsinsatser. En sådan genomgång skulle också kunna ta in erfarenheter från Norge och Storbritannien, där det trots relativt många polisanmälningar finns få fällande domar. Om någon myndighet får i uppdrag att göra en systematisk genomgång är Länsstyrelsen Östergötland positiv till att bistå i arbetet.
- **Sverige har sedan den 1 juli 2014 en lagstiftning mot barnäktenskap och tvångsäktenskap** Mot bakgrund av den nya typ av utsatthet som Länsstyrelsen Östergötland uppmärksammat vad gäller ensamkommande flickor (se avsnitten ”En ny typ av utsatthet – ensamkommande flickor som blivit bortgifta som barn” och ”Barnäktenskap och ensamkommande barn” ovan) och mot bakgrund av internationella larmrapporter om en ökning av barnäktenskap, särskilt bland syriska flyktingar⁴¹ anser Länsstyrelsen Östergötland att det är nödvändigt med en översyn av lagstiftningen mot barnäktenskap. Inom ramen för en översyn finns behov av att se över lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap,

⁴¹http://emn.ypes.gr/images/docs/EMN_QUERIES/EMN_QUERIES_2015_TILL_7_2015/2015_66_0_emn_aq_syrian_child_brides_in_the_asylum_procedure_wider_dissemination.pdf.

eftersom denna lag krockar med den nya svenska lagstiftningen mot barnäktenskap och tvångsäktenskap när det gäller erkännande av barnäktenskap ingångna i utlandet.

Det Nationella Kompetensteamet har genom den nationella stödtelefonen fått samtal om flera ärenden som handlar om ensamkommande flickor, i vissa fall så unga som under 15 år och i de flesta fall i 16-årsåldern, som av Migrationsverket anvisats till boenden tillsammans med de vuxna män de är gifta med och i vissa fall har socialtjänsten godtagit detta och placerat flickorna tillsammans med sina män.

Berörda myndigheter behöver se över sina rutiner och om de fungerar samt sitt förhållningssätt och dessutom klargöra vad som gäller för berörda yrkesgrupper och verksamheter på lokal nivå. Socialtjänsten i olika kommuner hanterar detta på olika sätt och det har framgått av ärenden att även gode mäns inställning skiljer sig åt. Det har framkommit önskemål i samtal till den nationella stödtelefonen att Migrationsverket borde ha som regel att göra en orosanmälan till socialtjänsten i dessa ärenden och att de dessutom bör kontakta den aktuella socialtjänsten per telefon omedelbart.

Länsstyrelsen Östergötland har i denna fråga dels agerat i ett ärende som rörde att en 14-årig flickas äktenskap godkändes av Skatteverket, dels tagit kontakt med Migrationsverket och tillsammans med dem haft möten med Socialstyrelsen, SKL, Samordnaren mot prostitution och människohandel samt polis från NOA (nationella operativa avdelningen) för att på nationell nivå diskutera situationen och synliggöra dessa flickor och deras situation. Länsstyrelsen Östergötlands uppfattning är att inga barn ska leva i ett barn- eller tvångsäktenskap. Alla barn ska ha samma rättigheter till utbildning, trygghet och till att forma sina liv. Länsstyrelsen Östergötland uppmärksammade även Justitiedepartementet på konsekvenserna av skrivelserna i lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, eftersom denna lag krockar med den nya svenska lagstiftningen mot barnäktenskap och tvångsäktenskap när det gäller erkännande av barnäktenskap ingångna i utlandet.

- **Bortförda barn.** Till den nationella stödtelefonen har det kommit ärenden som rör ett 50-tal bortförda barn. I samtliga fall hade svenska myndigheter kännedom om barnens utsatthet i Sverige men lyckades ändå inte skydda dem. När barnen väl är bortförda till ett annat land finns det mycket begränsade möjligheter att hjälpa hem dem, det är i dagsläget i princip omöjligt. De flesta är flickor som har förts ut mot sin vilja och flera av dem har utsatts för barn- eller tvångsäktenskap. I några fall har flickorna lyckats ta kontakt med myndigheter eller organisationer i Sverige och har berättat om sin situation och vädjat om hjälp. Det Nationella Kompetensteamet har i flera fall varit i kontakt med Utrikesdepartementet, ambassader och myndigheter i Sverige för att försöka få hem dessa flickor. I de få fall där flickorna fått hjälp att komma tillbaka till Sverige så har detta skett med hjälp av ideella organisationer i Sverige och andra länder. Länsstyrelsen Östergötland ser mycket allvarligt på detta och anser att regeringen måste se över de hinder som finns och vidta åtgärder så att berörda svenska myndigheter kan agera så att barnen kan komma tillbaka till Sverige. Länsstyrelsen Östergötland vill i detta sammanhang poängtera att det viktigaste är att vidta

åtgärder i Sverige så att barnen och det unga får det skydd de behöver och inte blir bortförda. Det är även viktigt att se över hur Norge och Storbritannien arbetar med denna fråga och vilka åtgärder de har vidtagit.

- **Metodstöd för att regelbundet kartlägga omfattning av utsatthet och behov på lokal nivå.** Länsstyrelsen Östergötland föreslår att en första kartläggning och nulägesbeskrivning görs av Länsstyrelsen Östergötland, som sedan tar fram ett metodstöd som kan spridas till och användas på lokal nivå för att regelbundet göra kartläggningar och följa upp dessa.

Referenser

Barnombudsmannen: <http://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/vart-arbete/nya-remissvar/2012/11/betankandet-sou-201235-starkt-skydd-mot-tvangsaktenskap-och-barnaktenskap>.

European Migration Network:

http://emn.ypes.gr/images/docs/EMN_QUERIES/EMN_QUERIES_2015_TILL_7_2015/2015_660_emn_ahq_syrian_child_brides_in_the_asylum_procedure_wider_diss_mination.pdf.

Linell, H. (2015) *The process of disclosing child abuse: a study of Swedish Social Services protection in child abuse cases. Child and Family Social Work.*

Länsstyrelsen i Stockholm (2004). *Nationell rapport om skyddat boende mm.* Rapport 2004:16.

Länsstyrelsen Östergötland (2011). *Våga göra skillnad. En vägledning om skydd, stöd och rehabilitering av unga som varit utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.* Rapport 2011:14.

Länsstyrelsen Östergötland (2015). *Slutrapport. Vägledningsuppdraget Våga göra skillnad.* Rapport 2014:30.

Länsstyrelsen Östergötland (2015). *Våga se. En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstympade.* Rapport 2015:16.

Länsstyrelsen Östergötland (2015). *Nationella Kompetensteamet. Delrapport.* Rapport 2014:31.

Länsstyrelsen Östergötland (2016). *Slutredovisning – uppdrag att kartlägga förebyggande insatser i form av universellt och riktat föräldrastöd syftande till att motverka hedersrelaterat våld och förtryck samt barn- och tvangsäktenskaps och kvinnlig könsstympning.* Rapport 2016:06.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2015). *Fokus 15. Ungas sexuella och reproduktiva rättigheter.*

Nationellt centrum för kvinnofrid (2011). *Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige, En kunskaps- och forskningsöversikt.*

Socialstyrelsen (2005). *Nationellt konsultativt stöd för socialtjänst och andra verksamheter i arbetet mot hedersrelaterat våld.*

SOSFS 2014:4. *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer.*

SOU 2008:41. *Människohandel och barnäktenskap- ett förstärkt straffrättsligt skydd.*

SOU 2012:35. *Stärkt skydd mot tvangsäktenskap och barnäktenskap.*

SOU 2015:55. *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*

SOU 2015:69. *Ökad trygghet för hotade och förföljda personer.*

Ungdomsstyrelsen (2009). *Gift mot sin vilja*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5.

Ungdomsstyrelsen (2011). *Viljan att förebygga äktenskap mot någons vilja*.

UNICEF: <https://unicef.se/fakta/barnaktenskap>.

Bilagor

Bilaga 1 Länsstyrelsen Östergötlands regeringsuppdrag

1. **Ju2005/11057/IM** Uppdrag om nationella och regionala insatser mot s.k. hedersrelaterat våld
2. **Ju2006/5378/IM, Ju2006/926/IM, Ju2006/2138/IM, Ju2006/4072/IM** Uppdrag om nationella och regionala insatser mot s.k. hedersrelaterat våld
3. **IJ2007/343/JÄM, IJ2007/1356/JÄM, IJ2007/1383/JÄM, IJ2007/1721/JÄM** Uppdrag till länsstyrelserna om insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck
4. **IJ2007/2460/JÄM, IJ2007/2878/JÄM, IJ2007/3355/JÄM, IJ2008/326/JÄM, IJ2008/354/JÄM** Uppdrag till länsstyrelserna om insatser för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck
5. **IJ2007/2460/JÄM** Medelstillelning rörande länsstyrelsernas fortsatta uppdrag att motverka hedersrelaterat våld och förtryck
6. **IJ2007/2460/JÄM, IJ2009/2365/JÄM, IJ2010/2218/JÄM** Medelstillelning rörande länsstyrelsernas fortsatta uppdrag att motverka hedersrelaterat våld och förtryck
7. **IJ2010/961/JÄM** Uppdrag till Länsstyrelsen i Östergötlands län att genomföra insatser i syfte att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja
8. **IJ2010/1983/UF, IJ2010/2218/JÄM** Ändring av regleringsbrev för budgetåret 2010 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder
9. **IJ2009/2315/JÄM, IJ2010/112/JÄM, IJ2010/147/JÄM m. fl.** Regleringsbrev för budgetåret 2011 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder
10. **U2011/4665/UC** Uppdrag till Länsstyrelsen i Östergötlands län att göra insatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja
11. **U2011/4322/JÄM** Uppdrag till Länsstyrelsen i Östergötlands län att utveckla och sprida en vägledning för stöd och rehabilitering av unga
12. **U2011/7068/UC** Uppdrag att genomföra insatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja
13. **U2011/7064/JÄM, U2011/6952/JÄM** Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder inom utgiftsområde 13
14. **U2013/5290/JÄM, 2014/2666/UC** Uppdrag att utveckla ett nationellt kompetensteam
15. **U2014/2229/JÄM** Regleringsbrev för budgetåret 2014 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder inom utgiftsområde 13
16. **2014/2666/UC** Uppdrag att genomföra insatser för att motverka tvångsäktenskap och barnäktenskap liksom hedersrelaterat våld och förtryck
17. **U2013/5292/JÄM** Uppdrag att ta fram vägledande material (könsstympling)
18. **S2015/04530/RS** Uppdrag att sprida vägledningen *Våga se – om stöd, vård och skydd av flickor som är eller riskerar att bli könsstympade*
19. **S2015/04530/RS (delvis)** Uppdrag att genomföra insatser för att utveckla ett nationellt kompetensteam för att samordna och stödja arbetet för att motverka tvångsäktenskap och barnäktenskap liksom mot hedersrelaterat våld och förtryck i enlighet med regeringens beslut den 3 april 2014 (U2014/2666/UC)
20. **S2015/04530/RS (delvis)** Uppdrag att sprida vägledningen *Våga göra skillnad – om skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck, riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja*
21. **S2015/04530/RS (delvis)** Uppdrag att kartlägga förebyggande insatser i form av universellt och riktat föräldrastöd syftande till att motverka hedersrelaterat våld och förtryck samt barn- och tvångsäktenskaps och kvinnlig könsstympling
22. **S2015/07973/RS** Fortsatt uppdrag att ansvara för ett nationellt kompetensteam med tillhörande stödtelefon; Fortsatt uppdrag att sprida vägledningarna *Våga göra*

skillnad och *Våga se* samt aktivt främja att kommuner, landsting och organisationer använder våldsförebyggande insatser; Fortsatt uppdrag till länsstyrelserna (med samordning och redovisning av Länsstyrelsen Östergötland) att aktivt främja och lämna stöd till insatser för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck

Bilaga 2. Underlag för utveckling och implementering

DIN KUNSKAP KAN RÄDDA NÅGON SOM ÄR UTSATT.

Varje år utsätts barn och unga för hedersrelaterat våld och förtryck. Det innebär att de fräntas de mänskliga rättigheter som alla människor har. Du som kommer i kontakt med barn och unga kan göra stor skillnad om du vet vad det handlar om. Det får du veta här.

LÄS MER >

Underlag för utveckling och implementering



Alla ska ha rätt till kroppslig integritet och rätten att forma och påverka sitt liv. Samhället har ett stort ansvar att motverka alla former av övergrepp samt ge stöd, vård och skydd till utsatta.

Sedan 2003 har regeringen tagit initiativ till omfattande insatser för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Hedersrelaterat våld och förtryck har, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, sin grund i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa (*Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck*

och våld i samkönade relationer (Skr. 2007/08:39)).

Länsstyrelsen Östergötland har tagit fram detta underlag som ett stöd för att myndigheter, verksamheter och organisationer ska kunna utveckla arbetet i kommunerna och på den lokala nivån. Dokumentet bygger bland annat på de erfarenheter som Länsstyrelsen Östergötland erhöll från sex pilotkommuner genom regeringsuppdraget att sprida *Våga göra skillnad – en vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja* (Länsstyrelsen, 2011).

I detta dokument finns en förteckning över det material som Länsstyrelsen Östergötland tagit fram som kan vara till stöd och vägledning i ett utvecklings- och implementeringsarbete.

Länsstyrelsen Östergötland har haft nationella regeringsuppdrag sedan 2005 i arbetet med att förebygga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor (HRV). En utgångspunkt i arbetet är att ett liv fritt från våld och förtryck är en rättighetsfråga och ska gälla alla. Myndigheter och verksamheter har ett stort ansvar att följa gällande lagstiftning och bedriva verksamhet av god kvalitet samt utveckla och implementera arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i ordinarie verksamhet, inklusive rutiner internt och för extern samverkan.

För att barn och unga ska få tillgång till sina grundläggande rättigheter är det viktigt med kunskap om den kontext som barn och unga lever i och att synliggöra handlingar som är brott mot svensk lagstiftning och mot de mänskliga rättigheterna. Det är också viktigt med kunskap och förståelse för våldets konsekvenser för att kunna erbjuda utsatta barn och unga stöd, skydd och vård. Det är även viktigt att se den koppling som finns mellan oskuldsnormen och könsstympning av flickor samt barnäktenskap och tvångsäktenskap.

För att säkerställa att utsatta ska få det stöd och skydd de har behov av och rätt till är det viktigt att utbildningsinsatser samt utvecklings- och förändringsarbete som initieras följs upp. En del av detta är att yrkesverksamma får möjlighet att reflektera och analysera kring hanteringen av dessa ärenden. Det är också viktigt att chefer och politiker är involverade i arbetet och tar sitt ansvar.

Tillsammans kan vi skapa förutsättningar för att fler barn och unga samt vuxna ska få rätten till ett liv fritt från våld och förtryck. Vårt ansvar är att ord ska bli till handling.

Om hedersrelaterat våld och förtryck

Det som kännetecknar hedersrelaterat våld och förtryck är föreställningar om oskuld och kyskhet. I de sammanhang som präglas av dessa föreställningar påverkar flickors och kvinnors faktiska men också påstådda beteende hela familjens och släktens anseende. Det innebär att även rykten kan skada en familjs heder.¹ Flickors oskuld måste bevaras för att upprätthålla hedern och kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet är central, men även pojkar och män utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck.²

Något annat centralt är att valet av äktenskapspartner inte är individens eget val utan familjens eller ett större kollektivs angelägenhet. Individens rättigheter är underordnade det som anses vara bäst för kollektivet, det vill säga familjen och släkten.³

Våldet är ofta planerat och det utövas kollektivt. Utövarna kan vara föräldrarna samtidigt som släktingar kan godkänna och även driva på våldet, men det kan också vara släktingar utanför den närmaste familjen som är direkt inblandade i att utöva kontroll och/eller våld.

I regeringens handlingsplan för att bekämpa bland annat hedersrelaterat våld (Skr. 2007/08:39) beskrivs hur detta våld kan ta sig uttryck: "... kontrollen kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar i flickors och kvinnors liv som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb och giftermål och skilsmässa. I sin mest extrema form resulterar bederstänkandet i hot om våld och våld, inklusive dödligt våld." Det kan även ta sig uttryck i barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor.

I sammanhang som präglas av ett hedersrelaterat tänkande är det otänkbart med något annat än en heterosexuell relation. Unga homosexuella, bisexuella och personer med könsöverskridande identitet och uttryck kan därför vara särskilt utsatta för att de svärta ner familjens heder, något som dåvarande Ungdomsstyrelsen (nuvarande Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor) lyfter fram i rapporten "*Hon, hen, han – en analys av hälsosituationen för homosexuella, bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*" (Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2).

Vad vet vi om omfattningen av utsatthet?

I en kartläggning av ungas sexuella och reproduktiva rättigheter som Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) genomfört 2015 ingår en enkät med bland annat frågor om respondenterna upplever att de får vara ihop med respektive gifta sig med vem de vill⁴ Resultaten visar att nio procent upplever att de inte får vara ihop med den de vill och elva procent att de inte får gifta sig med den de vill². MUCFs (dåvarande Ungdomsstyrelsen) studie *Gift mot sin vilja* från 2009 visade att ca fem procent i åldersgruppen 16-25 år hade begränsningar i sitt val av livspartner, vilket motsvarade cirka 70 000 personer i den åldersgruppen i Sverige.

¹ Regeringens skrivelse (Skr. 2009/10:229)

² Khan (2006) Khan T. S. (2006) *Beyond Honour. A Historical Materialist Explanation of Honour Related Violence*. Oxford University Press: New York; Mernissi (1992) Mernissi F. (1992) Virginité and patriarchy. *Women's studies International Forum*. Vol. 5, No. 2, pp. 183-191.

³ Sen P. (2005) "Crimes of honour", value and meaning in Welchman, L. and Hossain, S. (eds.) "*Honour' Crimes, paradigms, and violence against women*". Zed Books, London.

⁴ Enkäten riktades till 5 000 personer i 16 – 25-årsåldern och svarsfrekvensen var 46 procent.

Socialstyrelsen uppskattar att närmare 38 000 flickor och kvinnor i Sverige kan ha varit utsatta för någon typ av könsstypning, varav cirka 7 000 är flickor under 18 år (Socialstyrelsen 2015).

Samtal till den nationella stödtelefonen

Inom ramen för Länsstyrelsen Östergötlands uppdrag att utveckla och driva ett Nationellt Kompetensteam inrättades den 13 mars 2014 en nationell stödtelefon som riktar sig till yrkesverksamma och ideellt verksamma som kan få råd och vägledning i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Sedan starten och till och med den 31 december 2015 har det inkommit 485 ärenden som rört 698 utsatta personer. Minst 54 procent av de utsatta är under 18 år och 88 procent är flickor/kvinnor. Det har bland annat kommit samtal som rört barnäktenskap och tvångsäktenskap: när det gäller 128 personer (framför allt flickor och unga kvinnor) har det varit fråga oro för eller planer på barnäktenskap eller tvångsäktenskap och för 25 flickor/unga kvinnor och en ung man har det varit fråga om genomförda barnäktenskap eller tvångsäktenskap. Det har också kommit in ärenden som rör könsstypning av flickor och kvinnor: för 37 flickor/unga kvinnor har det rört sig om konsekvenser av att de är könsstypade, det har för 31 flickor handlat om oro för att de skulle utsättas för könsstypning och när det gäller 7 flickor har det funnits misstank om att könsstypning har skett. Utöver de 698 utsatta personerna nämns ytterligare 207 personer i samtalen – dessa är barn till en utsatt kvinna eller syskon till ett utsatt barn. Uppgifterna om ärenden till den nationella stödtelefonen ger inte någon indikation på hur omfattande utsattheten är i Sverige men ger däremot en bild av hur den kan se ut.

Vad vet vi om insatser för de som söker skydd och stöd?

I Länsstyrelsen Östergötlands och Rädda Barnens arbete med projekten *Det handlar om kärlek/Dina rättigheter/Kärleken är fri!?* tillfrågades unga i målgruppen om vilken information som de tyckte var viktig att ha upplagd på webbsidan www.dinarattigheter.se. De unga menade att information om vad som hände om man väl sökte skydd och stöd var det som var mest angeläget - vad kan samhället göra för att förändra min situation, vad kan ni göra för mig om jag söker hjälp och vad händer med mina syskon?

Målgruppens behov av stöd och skydd är komplext, resurskrävande och kräver långsiktiga lösningar. De skyddade boendena och ideella organisationer har fått ta ett stort ansvar för insatser till de unga i målgruppen. Detta bekräftas i nationell tillsyn från Socialstyrelsen och Inspektionen för vård och omsorg (2014).

Samverkan

När barn och unga får stöd, vård och skydd så har det ofta funnits en fungerande samverkan mellan olika myndigheter och organisationer. Ofta brister dock samverkan mellan olika myndigheter och organisationer på den lokala och regionala nivån. Eftersom målgruppen har ett sammansatt skydds- och stödbehov är samverkan en oerhört viktig faktor. Det finns brister inom och mellan de myndigheter och verksamheter som ansvarar för skydds- och stödinsatserna. **Läs mer i *Våga göra skillnad – En vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja* (2011), www.hedersfortryck.se**

Långsiktigt stöd

Det långsiktiga arbetet med målgruppen vad gäller exempelvis bearbetning, rehabilitering och utslussning är sämre utvecklat och svårare att få tillgång till än det akuta skyddet. Det råder osäkerhet kring hur man ska arbeta med de ungas relation och förhållningssätt till förövare och familj, vem som ska ansvara för insatser riktade till våldsutövare och familjen och vad dessa ska syfta till. Den lokala nivån kan ha lite motivation att bygga upp en egen kompetens i förhållande till målgruppens behov då målgruppen bedöms som liten eller då de ofta måste placeras utanför kommunen. **Läs mer i *Våga göra skillnad*, www.hedersfortryck.se**

Könsstypning av flickor och kvinnor

I arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att se alla olika former av övergrepp som det kan ta sig uttryck i. Könsstypning av flickor och kvinnor är ett brott enligt svensk lagstiftning och mot de grundläggande mänskliga rättigheterna samt mot barns rättigheter. Könsstypning är ett grovt övergrepp som många gånger sker med familjens heder som förklaring. **Läs mer i *Våga Se – En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstypade* (2015), www.hedersfortryck.se**

Ny lagstiftning om äktenskapstvång

Lagen om stärkt skydd mot barn- och tvångsäktenskap trädde i kraft den första juli 2014. Att själv bestämma om man vill leva med någon, och i så fall med vem, är en självklarhet för de flesta – men inte för alla. Den nya lagen innebär att det är *förbjudet* att tvinga någon att gifta sig. Det är också förbjudet att påverka eller pressa någon att gifta sig mot sin vilja eller på andra sätt utnyttja det överläge man har som förälder eller släkting. Det är även förbjudet att vilseleda någon att resa till ett annat land i syfte att han eller hon ska giftas bort genom tvång eller utnyttjande.

Främjande och förebyggande arbete

Det är viktigt att verksamheter på lokal nivå ser över vilka insatser och rutiner som finns för att främja insatser mot och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck.

- På vilket sätt inkluderas frågor som rör barn och unga som inte får ha eller välja pojkvän/flickvän, rätten till fritid och utbildning m.m. i det generella jämställdhetsarbetet, i diskussioner om rätten till kroppslig integritet och rätten att själv få forma och påverka sitt liv? Hur inkluderas dessa frågor i arbetet med normer och föreställningar kring kön, våld och maskulinitet.

Ta stöd av till exempel Länsstyrelsens material *Ung och fri – eller? Ett studiematerial för unga om rätten att själv välja sitt liv* (2013) *Mognad och livsutrymme* (2014) (www.hedersfortryck.se) och samarbetsprojektet *Kärleken är fri!*? mellan Länsstyrelsen Östergötland, Rädda Barnen och Folkteatern Gävleborg, se www.dinarattigheter.se.

Uppföljning och utvärdering

Insatserna i förhållande till målgruppen är i liten utsträckning utvärderade och det finns lite kunskap och erfarenhet om hur insatserna kan följas upp och utvärderas, både vad gäller att följa upp enskilda individer och vad gäller att följa upp de egna insatserna utifrån ett verksamhetsperspektiv.

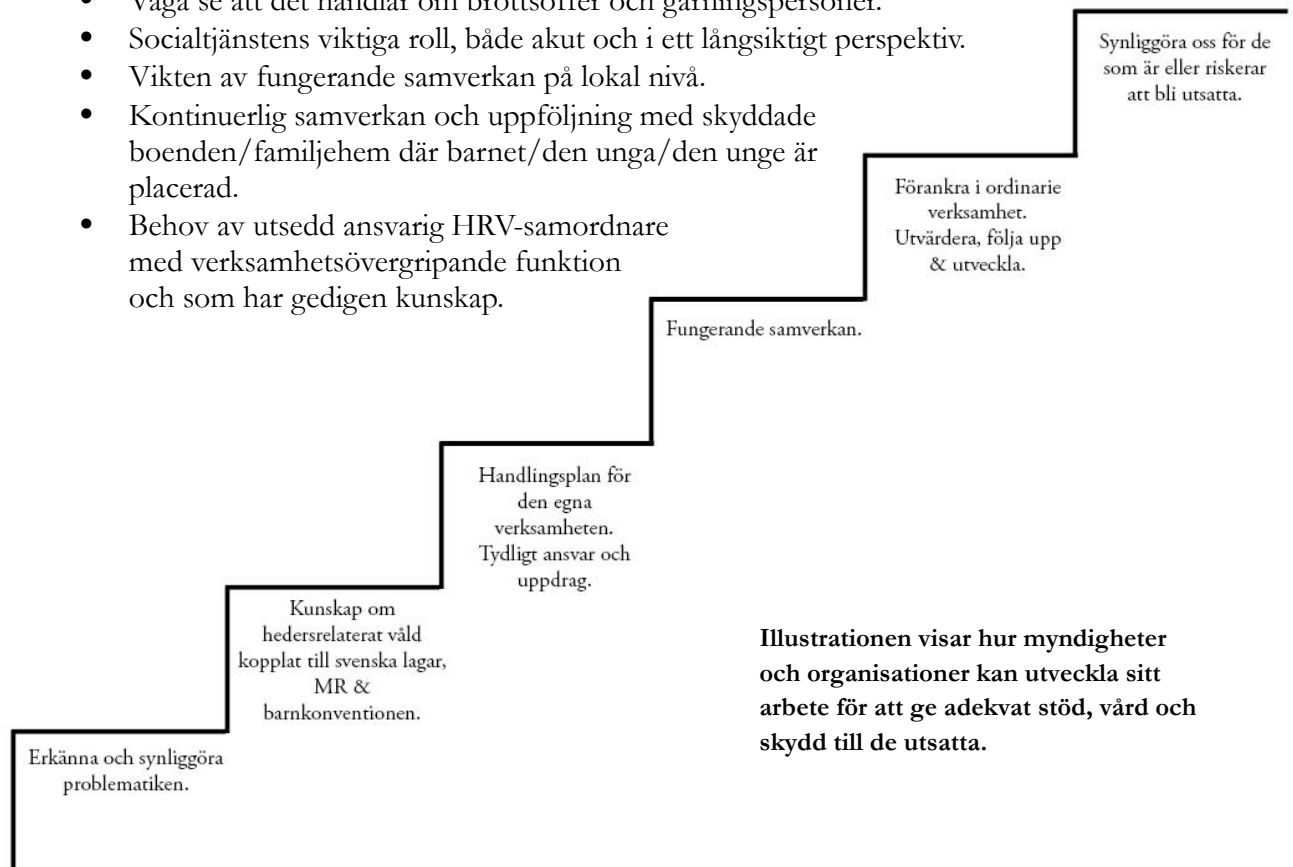
Hur kan vi omsätta kunskapen i praktiken?

Länsstyrelsen Östergötland har tillsammans med de övriga länsstyrelserna under lång tid stöttat aktörer på lokal och regional nivå för att omsätta kunskapen om målgruppen i praktiken. Det handlar om att tillsammans starta en process av kunskapsinhämtande, synliggörande och samverkan i syfte att bättre möta målgruppens behov. Att möta målgruppens behov och deras rätt till stöd, skydd och vård genomsyrar alla de rapporter och metodstöd som Länsstyrelsen tagit fram som exempelvis *Slutrapport – Våga göra skillnad (2014:30)*, *Våga stå kvar! – En mindre kommuns erfarenheter av ett framgångsrikt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck (2014)* och *Våga Se – En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstämpade (2015)*, www.hedersfortryck.se

Ett av Länsstyrelsens regeringsuppdrag var att pröva vägledningen *Våga göra skillnad* i sex pilotkommuner. Under två år fick kommunerna kompetensutveckling vad gäller målgruppens uppväxtvillkor såsom kollektivistiska strukturer, oskuldsnormer, kontroll, begränsningar, förtryck och våld men även om konsekvenser av våld, såväl fysiskt som psykiskt. Utbildningarna innehöll även riktade pass utifrån roll- och ansvarsfördelning för skola, socialtjänst, polis och åklagare, hälso- och sjukvård, skyddade boenden och ideella organisationer. Ytterligare ett område var att definiera behovet av samverkan utifrån målgruppens utsatthet, behov och rättigheter.

En kort sammanfattning av pilotkommunernas erfarenhet är följande:

- Nu förstår vi att vi inte alltid förstår.
- Vi måste våga analysera våra egna verksamheter, se vilka brister vi har.
- Behov av stöd och tydligt mandat från politiker och chefer.
- Ökad förståelse för de utsattas levnadsvillkor och kunskap om våldets konsekvenser.
- Avsaknad av rutiner är ett problem.
- Vikten av att ta in andras kompetens när det behövs.
- Våga se att det handlar om brottsoffer och gärningspersoner.
- Socialtjänstens viktiga roll, både akut och i ett långsiktigt perspektiv.
- Vikten av fungerande samverkan på lokal nivå.
- Kontinuerlig samverkan och uppföljning med skyddade boenden/familjehem där barnet/den unga/den unge är placerad.
- Behov av utsedd ansvarig HRV-samordnare med verksamhetsövergripande funktion och som har gedigen kunskap.



Var står vi idag?

Det är angeläget att göra en behovsinventering och nulägesanalys av arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som t.ex. barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor inom den egna verksamheten/organisationen/kommunen. Följande aspekter är viktiga att belysa när ni reflekterar kring ert nuvarande arbete inom området:

- Vilken kunskapsnivå har vi? (om lagstiftning, barns behov och HRV-problematiken)
- Finns det förståelse för de utsattas sammanhang och behov?
- Har vi rutiner/handlingsplan för den här typen av ärenden? (Och är rutinerna eller handlingsplanen kända, aktuella och används?)
- Har vi statistik på omfattningen av utsatta i kommunen?
- Har vi kännedom om antalet aktuella ärenden? (inom förskola, skola, hälso- och sjukvård, socialtjänst och polis)
- Har vi rutiner för att följa upp insatser och det övergripande arbetet på verksamhetsnivå?
- Finns ekonomiska och organisatoriska resurser avsatta?
- Har vi en fungerande organisation och samverkansformer (internt/externt)?
- Vilket stöd och mandat har vi från chefer och politiker?

Hur tänker vi gå vidare?

Utifrån ovanstående diskussion och reflektioner (som gäller behovsinventering och nulägesanalys): Vad krävs för att vi ska införa, använda och vidmakthålla ett fungerande arbete för personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

- Hur ska vi få tillgång till den kunskap och kompetens vi behöver?
- Hur får vi tillgång till de ekonomiska och organisatoriska resurser som behövs?
- Hur tar vi fram eller utvecklar fungerande rutiner/handlingsplan?
- Hur ska vi synliggöra målgruppen inom vår kommun? (Via t.ex. kartläggningar, statistik, skolenkäter och inventering av befintliga ärenden, se SOSFS 2014:4, *dinarattigheter.se*, *Våga stå kvar!* och *Våga se*)
- Vad har vi för erfarenheter av att arbeta förebyggande och främjande med barn och föräldrar?
- Hur skapar vi fungerande samverkansformer?
- Vad krävs för att stärka och utveckla samarbetet med andra aktörer på ett konstruktivt sätt?
- Hur ska vi följa upp vårt arbete? (t.ex. när vi har identifierat utsatta, anmält, utrett, gjort insatser inom förskola, skola, hälso- och sjukvård, socialtjänst och polis)
- Hur kan vår organisation kvalitetssäkra och följa upp arbetet? (se t.ex. SOSFS 2011:9)
- Vem i vår verksamhet tar ansvaret för att utveckla arbetet framöver?

Material som finns att tillgå från Länsstyrelsen Östergötland: Vägledning, handledningar, filmer, föreläsningar

Se www.hedersfortryck.se för beställning, nedladdning och övrig information.

Våga göra skillnad – En vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja.

Våld i hederns namn – Handbok för skola och socialtjänst om skyldigheten att se och hjälpa utsatta.

Metodstöd för samverkan – Hur kan myndigheter och organisationer stödja varandra för att möta individer utsatta för hedersrelaterat våld?

Du är född till att göra skillnad, Ett självstärkande material, som även riktar sig till yrkesverksamma för att få en djupare förståelse.

Våga stå kvar! – En mindre kommuns erfarenheter av ett framgångsrikt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Ung och fri – eller? Ett studiematerial för unga om rätten att själv välja sitt liv.

Att utveckla en handlingsplan i skolan - Ett metodstöd för arbete mot hedersrelaterat våld.

De stympade barnen – En bilaga som bygger på Norrköpings Tidningars artikelserien De stympade barnen.

Våga se - en vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstympade. (Finns på PDF att ladda ner)

Man vill ju finnas – En handbok för barn och unga som lever med skyddade personuppgifter.

Mognad & livsutrymme – Ett stödmaterial för hur grundskolan, som når alla barn, kan arbeta främjande och förebyggande för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck och främja jämställdhet.

Informationsfilmer om lagstiftningen mot barn- och tvångsäktenskap.

Informationsfilmer om lagstiftningen mot könsstympning av flickor och kvinnor.

Affischer och annat kampanjmaterial till skola.

Allt material går att beställa kostnadsfritt på Länsstyrelsens webbplats: www.hedersfortryck.se

Andra myndigheters publikationer:

Länsstyrelserna

<http://www.lansstyrelsen.se/Sv/Pages/default.aspx>

MUCF

<http://www.mucf.se/publikationer/gift-mot-sin-vilja>

NCK

http://www.nck.uu.se/Kunskapscentrum/Kunskapsbanken/amnen/Hedersrelaterat_vald_och_fortryck/

Polismyndigheten

<https://polisen.se/Lagar-och-regler/Om-olika-brott/Brott-i-nara-relationer/Fakta-om-hedersrelaterade-brott/>

Skolverket

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/hedersrelaterad-problematik>

Socialstyrelsen

<http://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/valdinararelationer>

Åklagarmyndigheten

<http://www.aklagare.se/Dokumentsamling/Handbocker/>

Rådgivning vid ärendehantering

Länsstyrelsen Östergötlands Nationella Kompetensteam för råd och vägledning

Är du yrkesverksam eller arbetar ideellt och behöver råd och vägledning i situationer där ett barn eller ungdom är utsatt, eller som du misstänker riskerar att utsättas för hedersrelaterat förtryck, våld, barnåktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning?

Ring tfn: 010-223 57 60

Telefonen är bemannad helgfria vardagar, måndag till fredag, kl. 09:00-16:00.

Det har vid några tillfällen hänt att det inte gått att nå stödtelefonen på grund av tekniska problem. Om detta skulle hända, ring Emma Westin på tfn: 010-223 52 84.

Vid frågor:

Emma Westin, e-post: emma.westin@lansstyrelsen.se

HEDERSFÖRTRYCK.SE



LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

lansstyrelsen.se/ostergotland

Länsstyrelsen Östergötland

POSTADRESS 581 86 Linköping BESÖKSADRESS Östgötagatan 3

TELEFON 010-223 50 00 TELEFAX 013 - 10 13 81

LÄNSSTYRELSEN



ÖSTERGÖTLAND